

Ἀλέξανδρος Κ. Παπαδερός

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ:
Ὁ Εἰρηναῖος καί ἡ στρατιωτική δικτατορία

«Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί,
τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν,
ὅτι ἐν ἀπλότῃ καὶ εἰλικρινεῖα Θεοῦ,
οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ,
ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ
ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ»
(Β' Κορινθ. 1, 12).

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴ τοῦ παρόντος τιμητικοῦ Τόμου ἀνατέθηκε στὸν γράφοντα τὸ δυσχερές καὶ διόλου εὐχάριστο ἔργο νὰ καλύψει τὸ χρονικὸ διάστημα 1967-1974 τῆς ζωῆς καὶ τῆς διακονίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κισάμου καὶ Σελίνου Εἰρηναίου (ἀπὸ 16-12-1971*/6-2-1972**¹ Μητροπολίτου Γερμανίας καὶ Ἐξάρχου Κεντρῶας Εὐρώπης καὶ ἀπὸ 26-1/15-2-1981 καὶ πάλι Μητροπολίτου Κισάμου καὶ Σελίνου), - μόνον σέ σχέση μέ τὸ δικτατορικὸ καθεστῶς τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅσα ἀκολουθοῦν δέν ἐξαντλοῦν βέβαια τὸ εὐρὺ καὶ εὐαίσθητο αὐτὸ θέμα, γιὰ σημαντικὰς πτυχὰς τοῦ ὁποίου δέν εἶναι ἀκόμη προσιτὲς ὅλες οἱ ἀναγκαῖες ἀρχεῖακὲς πηγές.

Γιὰ ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι χειρίσθηκαν τότε ὑποθέσεις κατὰ παράδοση διαπλεκόμενες μέ τὴν κρατικὴ ἐξουσία δέν εἶναι δύσκολο νὰ ἐπισημανθοῦν πράξεις ἢ παραλείψεις δεκτικὲς κριτικῆς ἢ καὶ ἐπίκρισης

---

* Ἡμερομηνία ἐκλογῆς τοῦ ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ Πατριαρχίας τοῦ μακαριστοῦ Ἀθηναγόρα.

**¹ Ἡμερομηνία ἐνθρονίσεώς του στὴ Βόννη.

ἀκόμη. Αυτό ισχύει ἀναμφίβολα κατά ἰδιαίξοντα βαθμό καί τρόπο γιά τόν Ἐπίσκοπο σέ μιὰ χώρα ὅπως ἡ δική μας, ὅπου, παρ' ὅσα λέγονται περὶ «διακριτῶν ρόλων», παραμένει κυρίαρχη ἡ «νόμω κρατοῦσα Πολιτεία» - μάλιστα σέ περιόδους πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἀλήθεια εἶναι πῶς ἡ «διοικοῦσα» Ἐκκλησία τῆς Κρήτης καί γενικότερα ὁ κληρὸς, πλὴν ὀλίγων, ὁλῶς δυσάρεστων ἐξαιρέσεων, κατόρθωσε νά μὴν ὑποκύψει στοὺς μεγάλους πειρασμοὺς τῶν χαλεπῶν ἐκείνων χρόνων. Γιά τόν Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖον εἰδικότερα αὐτὸ ἦταν ἓνα διαρκές καί ἐπίπονο ἀγώνισμα γιά τρεῖς κυρίως λόγους:

- Ἐπειδὴ ἀπὸ νεαρῆ κίχλας ἠλικία ἔδειξε ἰδιαίτερη εὐαισθησία γιά τὸ πολιτικὸ γίνεσθαι στὴν Ἑλλάδα καί στὸν κόσμο.

- Ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πολιτικὸ γίνεσθαι προσέλαβε μέ τὸν καιρὸ τῆ θεολογικῆ διάσταση τῆς προσωπικῆς ἀποστολῆς καί τῆς στράτευσης γιά ἓναν κόσμον λιγότερο ἄδικο καί ἀπάνθρωπο, καί

- Ἐπειδὴ, ὡς συνέπεια τῶν προηγουμένων, ἀλλὰ καί τῆς ἐπιβλητικῆς προσωπικότητος καί τῆς ὅλης μαρτυρίας καί διακονίας του, ἀναδείχθηκε σέ Ἱεράρχη ἀνοικτῶν ὀριζόντων καί εὐρύτερης ἀναφορᾶς. Ἡ πολιτικὴ εὐθύνη τοῦ Χριστιανοῦ (Καστέλλι, 1963) δέν εἶναι μόνον τίτλος βιβλίου του, ἀλλὰ καί ἔκφραση τῆς αὐτοσυνειδησίας του. Συνεπῆς πρὸς αὐτὴν ἀνέλαβε πρωτοβουλίες καί εὐθύνες πολὺ πέραν τῶν συνήθως ὡς «ἐκκλησιαστικῶν» θεωρουμένων. Αὐτὲς τὸν τοποθετοῦσαν ἀναπόφευκτα στό προσκήνιο τῆς «κοσμικῆς» πραγματικότητος. Ἐκεῖ ὅπου, κατά κύριο λόγο, δοκιμάζονται οἱ ἀντοχές, ὅπου ὁ Ἐπίσκοπος - καί κάθε πιστὸς ἄνθρωπος - βιώνει «τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως» (Β' Κορινθ. 1, 12), μέ τὴν ἔννοια τόσο τῆς μαρτυρίας ὅσο καί τοῦ μαρτυρίου.

Ὅσα ἀκολουθοῦν παρέχουν ἀπλῶς μερικὰ ἐνδεικτικὰ παραδείγματα τοῦ τρόπου μέ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπισε τότε ὁ Ἐπίσκοπος συγκεκριμένα διλήμματα καί ποικίλες προκλήσεις. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἐπισημαίνει τὴ διήκουσα ἀρχὴ τῆς τότε θεωρίας καί πράξης του ὅσον ἀφορᾶ στό ὑπὸ διερεύνηση θέμα.

Ἐπειδὴ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νά θητεύσω ἐπὶ χρόνια παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καί νά σηκώσω μέρος τοῦ βάρους κοινῶν ἀποφάσεων, εὐθυνῶν

καί δράσεων, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀντιπαρέλθω κάποια χαρακτηριστικά περιστατικά καί κοινές ἐμπειρίες, πού παραμένουν ἀσφαλῶς ἀκόμη στή μνήμη αὐτοπτῶν καί αὐτηκόων μαρτύρων καί πού διευκολύνουν τήν ἀσφαλέστερη προσέγγιση τοῦ θέματος.

Ἔνα νέο 1909;

Ὅπως ἔχει ὁμολογήσει ὁ Σεβασμιώτατος Εἰρηναῖος ἐπανειλημμένα, ὅταν ξέσπασε τό πραξικόπημα τῆς 21^{ης} Ἀπριλίου 1967 μέ πρωτοβουλία στρατιωτικῶν σέ περίοδο πολιτικῆς κρίσης πού φαινόταν ἀδιέξοδη, ἐκεῖνος θυμήθηκε τό 1909. Θά εἶχαν μήπως οἱ σύγχρονοι ἀξιωματικοί τό ἦθος καί τήν τόλμη τοῦ Συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ καί θά ἀναζητοῦσαν, ὄχι βέβαια ἕναν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, πάντως ἕναν ἄνθρωπο ἱκανό νά ἀπαντήσῃ δημιουργικά καί ἀποτελεσματικά στά πολιτικά καί κοινωνικά αἰτήματα τῶν χρόνων ἐκείνων;²

Μιά τέτοια προοπτική ὅμως ἀρχίζει ἀπό νωρίς νά καλύπτεται ἀπό σκιές, πού γίνονται ὀλοένα καί πιό σκοῦρες. Ἐγκαταλείπει λοιπόν ἀπό νωρίς τήν αισιόδοξη αὐτή προοπτική καί, ἀκολουθώντας τήν πατροπαράδοτη παραινετική στάση τῆς Ὀρθοδοξίας ἔναντι τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας³, ὁ Ἐπίσκοπος ἀρχίζει νά σχολιάζει τήν ἐπικαιρότητα μέ τό πάντοτε σαγηνευτικό κήρυγμά του, μέ δημοσιεύματα στόν ἡμερήσιο Τύπο καί μάλιστα μέ ἄρθρα στό περιοδικό *ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ* (στό ἔξης: ΧΚ), πού ὁ ἴδιος ἐκδίδει. Ἐντελῶς ἐνδεικτικά σημειώνουμε μερικά ἀπό τά πρῶτα μετά τήν 21^η Ἀπριλίου 1967 σχετικά κύρια ἄρθρα του στό περιοδικό. Στά κείμενά του αὐτά ὁ Εἰρηναῖος, χωρίς νά ἀποκρύπτει τό ποσοστό τῆς ἀλήθειας σέ ἰσχυρισμούς τοῦ νέου καθεστώτος, ἐπισημαίνει τήν ὑπερβολή ἢ τό ψεῦδος τῆς προπαγάνδας του. Καί μάλι-

² Ὁ Δημήτρης Βλησίδης, (1997/239 ἔξ.), θυμᾶται τήν ἐπίσκεψη τοῦ Εἰρηναίου καί τοῦ Λάμπης καί Σφακίων Ἰσιδώρου (26 Ἀπριλίου) στίς Παιδικές Ἐξοχές, στούς Ἄγ. Ἀποστόλους Χανίων, ὅπου ἦταν κρατούμενοι οἱ Χανιώτες καί Ρεθεμνιώτες πού εἶχαν συλληφθεῖ: «Ο Εἰρηναῖος ἀποχωρεῖ, ἀφού εὐχεται «*Καλό Πάσχα*» [ἦταν στίς 30.4.] καί «*καλή ἀπελευθέρωση*». Περνά στο θάλαμο των Ρεθεμνιωτῶν. Εκεί του υπογραμμίζουν τους κινδύνους που διατρέχει η χώρα μας ἀπό τήν κατάσταση που δημιουργήθηκε με το πραξικόπημα καί ἐκεῖνος ἀπαντά: «*Πού ξέρετε, μπορεῖ νά βρισκόμαστε σ' ἕνα νέο 1909.*» (σελ.252).

³ Πρβλ. *Φωτίου* (2007) καί *Κιτρομηλίδη* (2008).

στα, *ΜΕ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑΝ ΚΑΙ ΠΑΡΡΗΣΙΑΝ* (ΧΚ 75, Ίούν. 1967): Ἡ ἀπό διμήνου ἀλλαγὴ λέγεται ὅτι ἦταν ἐπιβεβλημένη, ἐπειδὴ ὁ πολιτικός κόσμος δέν κατάφερε «νά δώση ἱκανήν καί σταθεράν Κυβέρνησιν εἰς τόν τόπον». Κανείς δέν ἀρνεῖται πῶς ἡ ἀποτυχία αὐτή ἦταν «ἐμφανής καί εἰς πολλά σημεῖα τρομερά καί ἀπογοητευτική». Ἡ πολιτική ἀλλαγὴ ὅμως ἔθεσε περιορισμούς στίς συνταγματικές μας ἐλευθερίες καί προβληματισμούς στή συνείδησή μας. «Ἡ ἐλευθερία εἶναι μέγιστον ἀγαθόν καί ἡ ἀποστέρησις της δέν ἰσοφαρίζεται εὐκόλα μέ ὅποιονδήποτε ἀντάλλαγμα». Ἡ ἐλευθερία ἔχει τίς ἀδυναμίες καί τούς κινδύνους της. «Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος παιδαγωγεῖται καί προάγεται δι' ἐλευθέρων ἀγώνων μέσα εἰς τούς ὁποίους πίπτει καί ἀνίσταται...». Τό νέο καθεστῶς δίδει τήν ὑπόσχεση τῆς παροδικότητάς του καί τῆς σύντομης ἀποκατάστασης τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βίου. «Δέν πρέπει ὅμως νά λησιμονῶμεν ὅτι ὁ λαός μας διεψεύσθη ἐπανειλημμένως...». «Οἱ Κομμουνισταί μονοπωλοῦν συχνά τά πάντα..., ἀλλά δέν πρέπει νά τά “φορτώσωμεν ὅλα εἰς τόν Κομμουνισμόν” καί νά παραβλέψωμεν ἄλλα ἴσως βαθύτερα καί οὐσιαστικώτερα αἴτια καί φαινόμενα, πού κάνουν τό σημερινόν πρόβλημα τοῦ Ἔθνους μας». «Μόνον ἡ εἰλικρίνεια καί ἡ παρρησία ῥίπτουν πάντοτε φῶς εἰς τās σκιάς τῶν προβλημάτων καί ὁδηγοῦν εἰς τās ὀρθάς λύσεις των».

Μέ ὀλοένα καί πιό αὐστηρή γλώσσα ἀπαιτεῖ *ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΝ ΒΑΘΟΣ* (ΧΚ 78, Ὀκτ. 1967), σχολιάζει *ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ*: Ἑλλάς Ἑλλήνων Χριστιανῶν (ΧΚ 85, Μάιος 1968) καί ἀναφέρεται Στίς Πληγές τοῦ Ἔθνους (σέ τρεῖς συνέχειες: ΧΚ 88, Σεπτ. 1968· 89, Ὀκτ. 1968· 90, Νοέμβριος 1968, μέ συμπερασματικό ὑπότιτλο: Ἐνας Πατριωτισμός πού καταστρέφει τήν Πατρίδα). «Ὅταν οἱ μισοί Ἕλληνες γινόμαστε Πασάδες καί Γενίτσαροι κι' οἱ ἄλλοι μισοί ραγιαδες, αὐτό δέν εἶναι Ἐλευθερία, αὐτό δέν εἶναι φιλοπατρία, αὐτό δέν εἶναι Ἑλληνισμός, αὐτό δέν εἶναι Χριστιανισμός», βροντοφώνησε στή Ροτόντα Κισάμου κατά τό Μνημόσυνο τοῦ Ἐθνομάρτυρα Ἐπισκόπου Κισάμου καί Σελίνου Μελχισηδέκ (1821), στίς 16 Μαΐου 1971 (ΧΚ 120, Μάιος 1971).

Πρώτα διλήμματα

Τόν ρόλο τοῦ «Κρητικάρχου» εἶχε ἀναλάβει ὁ Ρεθεμνιώτης Ταξίαρχος Στυλιανός Παττακός, μέλος τῆς «ἐπαναστατικῆς» τριανδρίας, Ὑπουργός Ἑσωτερικῶν καί (ἀπό 13.12.1967 μέχρι 8. 10.1973) Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Σέ γενικότερο πλαίσιο εἶχε, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, καί τήν ἐποπτεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Μέ τίς δυό αὐτές ιδιότητες ἐπεδίωξε νά οἰκοδομήσει προσωπικές σχέσεις μέ Ἐπισκόπους καί ἄλλα πρόσωπα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου τῆς Κρήτης. Ἡ περί «Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ» θεωρία, πού ἀλλοίωσε τήν οὐσία τῶν ὄρων, παραμορφώνοντάς τους σέ προπαγανδιστική ἰδεολογία, δέν ἀπέφερε στή μεγαλόνησο τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς. Αὐτό ὅμως δέν ἀπέτρεψε τό καθεστῶς ἀπό τήν προσπάθεια νά στρατολογήσει ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας σέ ρόλους ἰδεολογικῶν στηριγμάτων. Στήν περίπτωση τοῦ γράφοντος, ἡ ἐφαρμογή ἀντιφατικῶν μεθόδων ἔλξης καί ταυτόχρονα τρομοκράτησης ἔθεσε καί τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖο σέ πρώτα διλήμματα.

Ἐνα ἀπό αὐτά ἦταν τό κατά πόσον ἔπρεπε νά τολμήσουμε τήν ἔναρξη λειτουργίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης (ΟΑΚ), τά κτήρια τῆς ὁποίας εἶχαν ὀλοκληρωθεῖ περί τά μέσα τοῦ 1968. Ἀποστολή τῆς ἦταν καί εἶναι ἡ ἄσκηση τοῦ δ ι α λ ὅ γ ο υ, μέ ταυτόχρονη ἄσκηση στόν διάλογο. Πῶς ὅμως νά ἐπιχειρήσεις διάλογο ὑπό πολιτικό καθεστῶς μονολόγου; Ἐάν ἀναμέναμε ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας, πόσο θά διαρκοῦσε ἄραγε ἡ ἀναμονή; Ἐάν προχωρούσαμε, πόσες πιθανότητες εἶχαμε ὑπό συνθήκες πολιτικοῦ μονολόγου καί σχεδόν καθολικῆς καχυποψίας νά ἀποφύγουμε τήν ἐξ ἀρχῆς φθορά τῆς ἴδιας τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἰδέας τοῦ κατά Πλάτωνα «συμφιλοσοφεῖν» καί τῆς κατά Χριστόν κ ο ι ν ω ν ἱ α ς τῶν π ρ ο σ ῶ π ω ν;

Ἐθεσα τότε πρὸς συζήτηση δυό σκέψεις, πού ὑπῆρξαν καθοριστικές γιά τήν ἀπόφαση, νά ἀρχίσει ἄμεσα ἡ λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος:

- Ὅποιοι δέν ρισκάρει τίποτε, ἔχει χάσει κιόλας τά πάντα.
- Ἐξαιρέτως, ὅταν ἓνας λαός ἀναγκάζεται νά σιωπᾷ, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά ὀμιλεῖ. Μιά Ἀκαδημία δέ ὀρθόδοξος ὀφείλει νά εἶναι τό στόμα τῶν ἄλλων!

Τά ἐγκαίνια τῆς ΟΑΚ

Μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ τά ἐγκαίνια ἔγιναν τήν Κυριακή 13-10-1968. Ἡ σκέπη τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, ἡ ἐκπροσώπηση Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί οἰκουμενικῶν Ὁργανισμῶν, ἡ συμμετοχή τῶν δύο τότε Πανεπιστημίων τῆς χώρας καί ἡ ὁμόθυμη συμπαράσταση τοῦ λαοῦ ἐβεβαίωσαν ἀπό τήν ἀρχή πῶς ἡ Ἀκαδημία δέν θά πορευθεῖ μόνη τῆς⁴.

Μέ τήν παρουσία του στά ἐγκαίνια ὁ Στ. Παττακός ἔκαμε τήν πρώτη «ἐπίσημη» ἐπίσκεψή του στήν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία (ἀνεπίσημα εἶχε περάσει ἀπό τό ὑπό ἀνέγερση Ἰδρυμα μερικούς μῆνες πρὶν). Ἡ πρόσκληση πού ἀπηύθυνε πρὸς αὐτόν ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος (ἐπιστολή ἀπό 8-9-1968) εἶχε μιὰ συγκεκριμένη σκοπιμότητα. Στά ἐγκαίνια εἶχε προγραμματισθεῖ νά συμμετάσχουν δύο ἐπίσημα πρόσωπα ἀπό τή Γερμανία:

- Ὁ Dr. H. Kunst, Ἐντεταλμένος τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας παρά τῆ Κυβερνήσει τῆς Βόννης, Ἐπίσκοπος τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων καί Πρόεδρος τῆς Ὑπηρεσίας ἡ ὁποία ἦταν ὁ κύριος χορηγός γιά τήν ἀνέγερση τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Ἀκαδημίας, καί

Ὁ Dr. Eberhard Müller, Ἰδρυτής καί Διευθυντής τῆς πρώτης χριστιανικῆς Ἀκαδημίας, διδάσκαλος τοῦ γράφοντος κατά τήν περίοδο προετοιμασίας τῆς ΟΑΚ καί κύριος συμπαράστατης πρὸς ἐξασφάλιση τῶν ἀναγκαίων πόρων γιά τά οἰκοδομήματα καί τήν κάλυψη μέρους τῶν ἀρχικῶν δαπανῶν λειτουργίας τοῦ Ἰδρύματος.

Καί οἱ δύο εἶχαν ἐκφράσει τήν ἐπιθυμία νά συναντηθοῦν μέ κάποιο πρόσωπο τῆς κυβέρνησης, προκειμένου νά ἐκθέσουν τήν ἐμπειρία τους ἀπό τό ναζιστικό καθεστῶς, εἰδικότερα ὅσον ἀφορᾷ στήν ἐκκλησιαστική του πολιτική. Αὐτό ἐπιχειρήθηκε κατά τήν ὥρα τοῦ γεύματος μετά τήν τελετή τῶν ἐγκαινίων. Καθήσαμε στό τραπέζι ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος, οἱ δύο ξένοι μας, ὁ Παττακός καί ἐγώ, πού εἶχα καί τήν εὐθύνη γιά τή μετά-

⁴ Τά τῶν ἐγκαινίων καί τῶν πρώτων ἐτῶν λειτουργίας βλ. στό: Παπαδερός 1971. Πρβλ. Ἀποστολάκης (1968). Βλ. ἐπίσης τόν Τύπο (τοπικό καί ἀθηναϊκό) τῶν ἡμερῶν ἐκείνων.

φραση. Μέ τήν απαιτούμενη διάκριση, ἀλλά καί σαφήνεια, οἱ Kunst καί Müller ἄρχισαν νά διατυπώνουν τίς σκέψεις τους. Ὁ συνομιλητής τους ἀντιλήφθηκε μᾶλλον ἔγκαιρα τόν στόχο τους. Θέτοντας λοιπόν σέ ἐφαρμογή τή μέθοδο «ἄλλα λόγια, ν' ἀγαπιόμαστε», ἀπαντοῦσε μέ φράσεις ἀπό τόν Ἀριστοτέλη, τόν Θουκυδίδη, ἐνίοτε καί ἀπό τήν Κ. Διαθήκη, μέ ἀπροκάλυπτο σαρκασμό καί ἀδιαφορώντας γιά τό εὐστοχον ἢ μή τῶν ἀπαντήσεών του. Μερικές ἐνδιάμεσες διαλλακτικές παρεμβάσεις τοῦ Σεβασμ. Εἰρηναίου καί τό καλό κόκκινο κρασί τῆς Κισάμου βοήθησαν στήν ἀποφυγή διαφαινόμενων ἐκρήξεων.

Καί ὁμως ἔγινε ἡ ἐκρηξη!

22 Μαΐου 1969

Ὁ Στ. Παττακός, Ἀ΄ Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καί Ὑπουργός Ἑσωτερικῶν, ἔρχεται ἀεροπορικῶς στά Χανιά, συνοδευόμενος ἀπό τόν ἕτερο τῆς «τριανδρίας», Ὑπουργό Συντονισμοῦ Νικόλαο Μακαρέζο, καί τόν Ἐπιθεωρητή Διοικήσεως Ταρμακλή. Εἶναι ἡ ἐποχή πού ἡ Κρήτη θυμᾶται τή μεγάλη Μάχη κατά τῶν εἰσβολέων τοῦ Ναζισμοῦ καί μνημονεύει τούς νεκρούς της. Ὑστερα ἀπό τίς σχετικές τελετές στήν Κάντανο καί μιᾶ σύντομη επίσκεψη στήν Παλαιόχωρα, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν καί οἱ ντόπιοι συνοδοί τους (στρατηγοί, νομάρχες, δήμαρχοι κ. ἄ.) ἔρχονται τό ἀπόγευμα στήν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία. Δέν ὑπῆρχε ἐπίσημη ἐνημέρωσή μας γιά τήν επίσκεψη. Διαδόσεις τῶν τελευταίων ἡμερῶν προειδοποιούσαν ὅτι ἐπρόκειτο νά ἔλθουν γιά νά κλείσουν τό Ἰδρυμα. Κατέφθασαν πράγματι «ἐν πομπῇ».

Ἀκολούθησε κανονική ἀνάκριση στή βεράντα. Κύριος ἀνακριτής ὁ ἴδιος ὁ Παττακός. Ἐλάχιστες ἐρωτήσεις ἔκαμε ὁ Μακαρέζος, μέ πολλή λεπτότητα πρέπει νά σημειώσω. Κάποια στιγμή παρεμβαίνει ὁ Στρατιωτικός Διοικητής Κρήτης, Ὑποστράτηγος Ἀθαν. Χριστοδουλόπουλος, λέγοντας κάτι περί «αἵρετικῶν» καί ἄλλων ὑπόπτων..⁵ Ὁ Παττα-

⁵ Ἐννοοῦσε προφανῶς ἐπισκέψεις, ὅπως π.χ. τοῦ κατ' αὐτόν «ὑποπτοῦ» Μητροπολίτου Λένινγκραντ καί Νόβγκοροντ Νικοδήμου, μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἴσως τοῦ μεγάλου θεολόγου τῆς Χαϊδελβέργης Καθηγητοῦ E. Schlink, τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Θεολόγου καί Φιλοσόφου H. de Lubac κ. ἄ.

κός τόν διέκοψε ὀργίλος. Κανείς ἄλλος δέν ἐπεχείρησε νά ἀναμιχθεῖ στήν ἀνάκριση. Ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος διατηροῦσε τήν ψυχραιμία του ἐν σιγῇ.

Ἡ ἀνάκριση ἐπεκτεινόταν σέ ὀλοένα καί πιό ὀκληρές ἐρωτήσεις. Μιά ἀπό αὐτές προκάλεσε τήν ἔκρηξη: Παττακός: «*Χτίσατε τήν Ἀκαδημία μέ χρήματα τῶν Γερμανῶν, ἔτσι δέν εἶναι;*». Naί, ἀπάντησα, κυρίως τῶν Γερμανῶν. Παττακός: «*Μέ ποιούς ὄρους τά πήρατε;*». Ἡ ὀργή ἔσπασε τά ὄρια τῆς ὑπομονῆς, ἀλλά καί τῆς φρόνησης. Ἀντέδρασα μέ περισσή ἀπερισκεψία: «*Πῶς εἶναι δυνατόν νά μιλάτε γιά ὄρους ἐνώπιον ἐνός τέτοιου Ἱεράρχου;*» - ἔδειξα τόν Εἰρηναῖο - καί συνέχισα: «*Πῶς τολμάτε!*». Στό «τολμάτε» χτύπησα μέ τή γροθιά τό μικρό τραπέζι μπροστά στόν Παττακό. Μόλις εἶχαν φέρεי πορτοκαλάδες σέ στενά, ψηλά ποτήρια. Τό δικό του ἦταν ἀκόμη γεμάτο. Ἀνασηκώθηκε λίγο, γύρισε πρὸς τό μέρος του καί χύθηκε πάνω στό σκοῦρο, σκονισμένο κοστοῦμι του. Δημιουργήθηκε ἀπερίγραπτη ταραχή καί ἀκολούθησε ἄτακτη φυγή. Στόν Ἐπίσκοπο καί σέ ὄλους μας στήν Ἀκαδημία ἔμεινε ἡ πεποίθηση πῶς εἶχε ἔλθει τό τέλος. Ἐνας ἀξιωματικός ὁμως ἔμεινε λίγο πίσω καί μου ψιθύρισε: «*Μήν ἀνησυχεῖτε, δέν πρόκειται νά γίνει τίποτα...*». Κάτι θά πρέπει νά ἤξερε!

Αὐτές καί ἄλλες παρόμοιες ἐμπειρίες εἶχε σίγουρα στή μνήμη του ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος, ὅταν, χρόνια ἀργότερα (29-12-1978), μου ἔγραφε ἀπό τή Γερμανία: «*Διότι καί μετά τήν ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας καί τό ἔργο της καί σύ προσωπικά ἐκινδυνέψατε καί ἔπρεπε νά βάλω πάλι τό στήθος μου καί νά ἐκτεθῶ πολιτικά γιά νά μὴν γκρεμιστοῦνε ὄλα.*»

A.N.E.K.

Ὅπως εἶναι γνωστό, μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου καί τῆς δυναμικῆς τοῦ Σεβασμ. Εἰρηναίου ἀπορρόφησε ἡ ἴδρυση καί ἀνάπτυξη τῆς Ἀνωτάτου Ναυτιλιακῆς Ἑταιρείας Κρήτης (A.N.E.K.), Πρόεδρος τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἀπό τήν ἀρχή (21-12-1966) καί συνεχίζει νά εἶναι. Ἡ πραγμάτωση τοῦ ὀράματος γιά αὐτοδύναμη ἀκτοπλοϊκή σύνδεση τῶν Κρητῶν μέ τόν Πειραιά ἦταν δεδομένο πῶς προϋπέθετε καί ἀπαιτοῦσε συγκατάθεση τῶν ἐκάστοτε κυβερνῶντων καί στήριξή τους. Ὅταν λοιπόν ἐνέ-

σκηψε ἡ 21^η Ἀπριλίου τοῦ 1967, προέκυψαν πολλά διλήμματα γιά τόν Πρόεδρο καί ὄχι μόνο. Κυρίαρχο κοινωνικό καί οικονομικό ζήτημα στήν Κρήτη ἦταν τότε ἡ Α.Ν.Ε.Κ., ἡ πρώτη ἐταιρεία λαϊκῆς βάσης στήν Ἑλλάδα. Ἡ πορεία τῆς Ἐταιρείας εἶχε δρομολογηθεῖ πρὸς τή σωστή κατεύθυνση μέ τό ζῆλο τῶν πρωταγωνιστῶν. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου, ἀποθέτοντας τήν ἐμπιστοσύνη τους στόν χωρίς ἐμπειρία καί μέσα ἐφοπλιστή καί χωρίς πτυχία ἐμποροπλοιάρχου Καπετάνιο - Ἐπίσκοπο, τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον, εἶχαν διαθέσει ἀπό τό περίσσειμά τους οἱ ὀλίγοι, ἀπό τό ὑστέρημά τους οἱ περισσότεροι, καί εἶχαν ἀγοράσει τίς μετοχές. Ἡ ἀδημονία ὅμως μερικῶν ἦταν ἰσχυρότερη ἀπό τήν ὑπομονή τους. Αὐτό ἐκμεταλλεύθηκαν μερικοί, πού στόχευσαν σέ ματαίωση τῆς ὅλης προσπάθειας. Ἔθεσαν λοιπόν σέ ἐφαρμογή μηχανισμούς παρακίνησης μετόχων, νά ζητοῦν ἐπιστροφή τῶν χρημάτων τους! Τό «πλοῖον»-ὄραμα τῆς Α.Ν.Ε.Κ. κινδύνευε νά «προσαράξει» σέ ὑφάλους δυσχερειῶν καί ὑπονόμευσης.

Κρήτες τῶν Ἀθηνῶν, λοιπόν, πού εἶχαν ἐπαφή μέ τόν Παττακό (γιά τήν ἴδρυση Πανεπιστημίου στήν Κρήτη, τήν τοποθέτηση ἀνδριάντος τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στήν Ἀθήνα κ.ἄ.), ἀνέλαβαν πρωτοβουλία, πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα μιά συνάντηση τοῦ Εἰρηναίου μέ τόν ἰσχυρό ἄνδρα στό Γραφεῖο του. Ἐκεῖνος ἀκούει τά προβλήματα καί, συνηθισμένος νά δίδει διαταγές, ἐντέλλεται νά συγκληθεῖ πάραυτα ἔκτακτη Γεν. Συνέλευση τῶν Μετόχων τῆς Α.Ν.Ε.Κ. στά Χανιά, «στήν ὁποία θά παρίστατο καί ὁ ἴδιος»⁶. Ἔτσι καί ἔγινε. Ἡ Συνέλευση πραγματοποιήθηκε στήν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου «ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ» τήν Κυριακή 16 Ἰουνίου 1968. Σύμφωνα μέ τά ἐπίσημα Πρακτικά τῆς Συνελεύσεως, σελ. 18-

⁶ «Ἐνημερωτική ἐπιστολή» - εἶδος μνημονίου, τοῦ Γ. Βογιατζάκη πρὸς τόν Στ. Παττακόν (1993), στό βιβλίο: *Παττακός* (1993), 182 ἐξ. [οἱ ἀναγραφόμενες ἡμερομηνίες καί μερικά ἀπό τά περιστατικά δέν εὐσταθοῦν]. Ἀκριβές εἶναι πάντως αὐτό πού σημειώνει ὁ Παττακός: Ἡ Α.Ν.Ε.Κ. «παρ ὀλίγον θά διελύετο ἂν δέν ἐπέμενον πεισιμόνως ὁ Ἐπίσκοπος Κισσάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος, ὁ Πρόεδρος, τότε, τῆς Παγκρητίου Ἐνώσεως Βογιατζάκης Γεώργιος καί κάτι συνέβαλε καί ἡ ἰδική μου μετριότης.», ὁ.π. 182 ἐξ. καί 184. Σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ βιβλίου ἀναφέρεται ἐκτενέστερα στά τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης καί σημειώνει: «Μέ εἶχε παρακαλέσει ὁ Πρόεδρος καί ἰδρυτής τῆς [Α.Ν.Ε.Κ.] Ἐπίσκοπος Κισσάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος νά προεδρεύσω...» (σελ. 216-217).

19 (Αρχεία Α.Ν.Ε.Κ.), ή Ἡμερήσια Διάταξη περιελάμβανε τρία θέματα. Τό τρίτο εἶχε τεθεῖ ἀπό τό Διοικ. Συμβούλιο (τροποποίηση τοῦ Καταστατικοῦ, προκειμένου νά μπορεῖ νά γίνει μέτοχος καί ἡ Ἑλληνική Τράπεζα Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως -ΕΤΒΑ). Ἡ μειοψηφία, πού εἶχε θέσει τά δυό πρῶτα θέματα, ζητοῦσε «Ἀνάκληση Διοικητικοῦ Συμβουλίου» καί «Ἐκλογή πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς ἀγορᾶς πλοίου». Ὁ Παττακός, πού παρίσταται μαζί μέ τόν Ὑπουργόν Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας Ἀθηνᾶσίου, γίνεται μέτοχος μέ τήν ἀγορά μιᾶς μετοχῆς (1.000 δρχ.).

Λέγεται ὅτι ὁ Εἰρηναῖος, ἀπευθυνόμενος σέ ὄσους ζητοῦσαν πίσω τά χρήματά τους, ἀπάντησε: Νά τά πάρετε! Ἐγώ θά βγῶ στή διακονία. Καί ἀνέφερε τήν περίπτωση τῆς Γαλλίδας καλόγριας, πού δέν εἶχε πόρους νά θρέψει τά ὄρφανά καί βγῆκε στή ζητιανιά. Σέ ἓνα τραπέζι χαρτοπαικτῶν ἄπλωσε τήν παλάμη της. Ἐνας τήν ἔφτυσε. Ἐκείνη σκούπισε τό χέρι στά ροῦχα της λέγοντας, αὐτό ἦταν γιά μένα. Καί ἀπλώνοντας πάλι τήν παλάμη της, εἶπε: τώρα ζητῶ γιά τά ὄρφανά! Ἦταν μιά ἀπό τίς συνήθως πρωτότυπες καί ἀποτελεσματικές παρεμβάσεις τοῦ Εἰρηναίου σέ κρίσιμες ὥρες. Τό ἴδιο ἀποφασιστικός καί ἀποτελεσματικός ἦταν καί ὁ Παττακός. Τόνισε πῶς ὁ σκοπός τῆς Ἐταιρείας «εἶναι ἱερός ἀλλά καί ἐπικερδής», προέβλεψε σωστά ὅτι «ἴσως ξαναρχίση ἡ θαλασσία ἰσχὺς τῆς Κρήτης», μάλιστα ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ Εἰρηναίου, «ἡ ἠθική τοῦ ὁποίου καί ἡ προβολή μᾶς κάνει νά τόν δεχόμεθα ἄξιον νά προῖσταται τῆς προσπάθειας», διαβεβαίωσε ὅτι θά ὑπάρξει συμπαράσταση ἀπό τήν Κυβέρνηση καί πρότεινε νά ἀποσύρει ἡ μειοψηφία τό αἶτημα γιά ἀνάκληση τοῦ Διοικ. Συμβουλίου. Ἡ πρόταση «γίνεται δεκτὴ διὰ βοῆς καί χειροκροτημάτων ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μετόχων οὐδεμιᾶς διατυπωθείσης ἀντιρρήσεως» (σελ. 23). Ἡ ὑπόσχεση γιά συμπαράσταση τηρήθηκε, ἰδίως ὅσον ἀφορᾶ στή μετασκευή τοῦ πρώτου πλοίου στά ναυπηγεῖα Ἀνδρεάδη καί τό «ΚΥΔΩΝ», πού ἀγοράστηκε τό 1968, ἔφθασε στή Σούδα (9. Σεπτ. 1970), ὅπου ἔγινε δεκτό μέ ἐνθουσιασμό ἀπό χιλιάδες Χανιώτες καί Ρεθεμνιώτες (Κρητ. *Επιθεώρησις*, 11-9-1970).

Ὁ Παττακός περιγράφει στό βιβλίο του μιᾶ στιχομυθία, ἀποκαλυπτική τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἐπισκόπου: «Ἐνθυμοῦμαι τί μοῦ ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος Κισσάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος. Εὐρισκόμην εἰς τά Χανιά

ὅπου ἐδεχόμην αἰτήματα συγκεντρωμένων εἰς μίαν αἴθουσαν κινηματογράφου. Εἰς τό τέλος ὁ Σεβασμιώτατος Εἰρηναῖος μου εἶπε: “κ. Ἀντιπρόεδρε, πράγματι, κάνετε πολλά ἔργα, μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καί δίδετε τά πάντα εἰς τόν Λαόν. Ἐνα πράγμα δέν τοῦ δίδετε...Ψυχή”. Ἀντελήφθην τί ἤθελεν νά εἶπῃ· δέν ἀπήντησα τότε. Τοῦ ἀπαντῶ τώρα: Διά τά τῆς Ψυχῆς, ἀρμοδιὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί ἰδιαιτέρως διά τούς Ἑλληνορθοδόξους Χριστιανούς, τήν εὐθύνη ἔχει ἡ μήτηρ Ἐκκλησία καί ἕκαστος τῶν Χριστιανῶν ὀφείλει νά μεριμνᾷ διά τήν ψυχήν του. Ὡς πρός τό ἀγαθόν τῆς ἐλευθερίας, πού ἤθελε νά εἶπῃ, νομίζω ὅτι ὑπῆρχε καί ἐκεῖνος καί ὅλοι οἱ διαβιοῦντες, τότε, εἰς τόν εὐλογημένον, τότε, αὐτόν τόπον, πού λέγεται Ἑλλάς, ἐκινούντο καί ὠμίλουν ἐλευθέρως...» (185).

Μιά θλιβερή ἐγκύκλιος διαταγή

Τό πόσον «ἐλευθέρως» τό γνωρίζουν οἱ Ἕλληνες. Τό ζήσαμε καί μεῖς ἐπανειλημμένα. Στούς κύκλους τῶν τότε κρατούντων δέν ἦταν βέβαια ἀρεστές οἱ πρωτοβουλίες καί δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας, γιά τίς ὁποῖες ἦταν πάντοτε ἐνήμεροι ὄχι μόνον ἀπό σχετικά ἔγγραφα καί δημοσιεύματα, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐκθέσεις ὑπηρεσιακῶν καί μή πρακτόρων. Ἡ πρώτη «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ» π.χ. (02-03.01.1969) ξάφνιασε σίγουρα καί ἀνησύχησε πολλούς. Εἶχαν προσέλθει 70 φοιτητές καί φοιτήτριες ἀπό ὅλη τήν Κρήτη, μέ τή σύμφωνη γνώμη καί ἐπιθυμία τῶν ὁποίων καθιερώσαμε τίς ἐτήσιες συνάξεις Κρητῶν Σπουδαστῶν στήν ἀρχή κάθε χρόνου (ἀπαγορεύθησαν τελικά ὕστερα ἀπό τή σύναξη τοῦ 1972).

Κατά τήν πρώτη ἐκείνη, παράνομη, Συνάντηση ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος εἶχε ἀναπτύξει τό θέμα «Προβλήματα τῆς συγχρόνου ἐνότητας». Στή δική μου εἰσήγηση («Φοιτητικά κινήσεις σήμερον») εἶχα κάμει, μεταξύ ἄλλων, κάποιες ἀναφορές στά φοιτητικά κινήματα τοῦ προηγούμενου χρόνου, πού εἶχαν ἀναστατώσει τή Γαλλία καί ἄλλες χῶρες.

Ἐξάλλου, ἀλλεπάλληλα δημοσιεύματα τοῦ Σεβασμ. Εἰρηναίου σέ περιοδικά καί ἐφημερίδες ἀναδείκνυσαν ἀξίες, μέτρα καί σταθμά, πού ἔκαναν τή σύγκριση βασιανιστική: «Οἱ μεγάλοι δρόμοι τῶν Λαῶν δέν

χαράσσονται μέ πεζά κυβερνητικά προγράμματα. Χαράσσονται από κείνους ποῦναι ὄραματισταί καί γενναῖοι».⁷

2 Μαρτίου 1969: Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἑορτή τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης. Στήν Ἱ. Μονή Γωνιάς ἱερούργησε ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος. Ἀκολούθησε στήν Ἀκαδημία ἡ πανηγυρική τελετή μέ ὀμιλητή τόν μακαριστό Βασίλειο Τατάκη, Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μέ θέμα: «*ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ*».

Μεταξύ τῶν 350 περίπου παρόντων ἦταν καί πολλοί ἐκπαιδευτικοί, πού εἶχαν προσέλθει συμμετέχοντας σέ ἐκδρομή τήν ὁποία ὀργάνωσε ἡ Ἐνωση Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Ν. Χανίων ὕστερα ἀπό προτροπή μας. Τήν ἐκδρομή ἐκείνη «ἐτίμησε διά τῆς παρουσίας του καί ὁ Γενικός Ἐπιθεωρητής Μ. Ἐκπαιδεύσεως τῆς ἸΖ' Ἐκπ. Περιφερείας κ. Εὐθυμίου»⁸, ὁ ὁποῖος δυσανασχέτησε σίγουρα γιά τήν «τόλμη» μας νά παραχωρήσουμε τό βῆμα τοῦ Ἰδρύματος σέ ἕναν ἄνθρωπο πού εἶχε κατασκευοφανηθεῖ ὡς ἀριστερόφρων καί ἄθεος!

Τόν Ἰούνιο τοῦ 1969 (6-7) ὀργανώσαμε τό μεγάλο συνέδριο γιά τά ὑδρογεωλογικά προβλήματα τῆς Κρήτης. Ἐνας ἀπό τοὺς καρπούς του ἦταν ἡ προβολή ἀπό τήν Ἀκαδημία τῆς ἰδέας γιά τή σύσταση ἑνός εὐέλκτου Ὁργανισμοῦ ἀξιοποίησης τοῦ ὑδάτινου πλούτου τοῦ νησιοῦ - σκέψη πού ὑλοποιήθηκε ἀργότερα μέ τήν ἴδρυση τοῦ Ο.Α.ΔΥ.Κ. Παρά τό ὅτι εἶχε παραστεῖ στό συνέδριο ὁ ἴδιος ὁ Ἐπίσκοπος Γεωργίας Ἀλέξανδρος Ματθαίου, ἀπολύθηκαν λίγες μέρες ἀργότερα δύο Διευθυντές τοῦ Ἐπιμετηρίου του, ἐπειδή εἶχαν κάμει εἰσηγήσεις στήν Ἀκαδημία!

Τό κλίμα τῆς ἐποχῆς, πού γινόταν ὀλοένα καί πιό δυσμενές γιά τό Ἰδρυμα, ὅπως καί γιά τή χώρα γενικότερα, ἐνθάρρυνε τόν Ἐπιθεωρητή νά ἐξαπολύσει τήν παρακάτω ἐγκύκλιο διαταγή του παραμονές τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1969-70:

⁷ Μητροπολίτου Κισάμου-Σελίνου Εἰρηναίου (1969), 4.

⁸ ΧΑΝ. ΝΕΑ 05-03-1969, σελ. 1.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘ/ΣΙΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠ/ΣΕΩΣ
ΙΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Ἐν Χανίοις τῇ 27-8-1969

ΠΡΟΣ

τούς κ.κ. Γυμνασιάρχας καὶ Διευθυντάς τῶν Σχολείων τῆς καθ' ἡμᾶς
Περιφέρειας

Ἄριθ. πρωτ. Ε.Π. 34.

Ἄριθ. πρωτ. Ε.Π. 35.

Ὡς τυγχάνει ὑμῖν γνωστόν, εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Κολυμβαρίου καὶ παρὰ τὴν Μονὴν Γωνιάς ἔχει ἰδρυθῆ καὶ λειτουργεῖ ἰδιωτικῶς ἡ λεγομένη Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία. Εἰς ταύτην ὀργανοῦνται συνέδρια, εἰς ἃ καλοῦνται διάφοροι ξένοι ὁμιληταί. Ἄλλὰ καλοῦνται καὶ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἵνα παραστῶσιν εἰς αὐτά. Ἐπειδὴ τὰ συνέδρια ταῦτα δέν συγκαλοῦνται ὑπὸ τινος Προϊσταμένης Ἀρχῆς, ἀλλ' εἶναι ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις τῶν ἰδρυτῶν τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας, καὶ ἐπειδὴ αἱ διεξαγόμεναι συζητήσεις προεδρεύονται ὑπὸ τοῦ τέως Παρέδρου τοῦ περιβοήτου Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Παπαδεροῦ, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐθνικὴ Κυβέρνησις ἀπεμάκρυνε τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας λόγῳ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἐθνικοφρόνων ἐκπαιδευτικῶν, διὰ τοῦτο προήχθημεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀπαγορεύσωμεν τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν εἰς τὰ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεύθυνα ταῦτα συνέδρια καὶ σεμινάρια. Συνεπῶς, πᾶς ὅστις ἤθελεν οἰκεία βουλήσει συμμετάσχει εἰς ταῦτα, θά τιμωρῆται παραδειγματικῶς.

Ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ:

Σόν Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρητῶν
 Νομαρχίαν Χανίων ΕΝΤΑΥΘΑ
 Στρατιωτικόν Δ/τὴν V Μερραρχίας ΕΝΤΑΥΘΑ
 Δ/σιν Χωροφυλακῆς Νομοῦ Χανίων ΕΝΤΑΥΘΑ

Ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ:

1. Σόν Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρητῶν
 Α.Ε.Σ. ΑΘΗΝΑΣ
2. Νομαρχίαν Χανίων ΕΝΤΑΥΘΑ
3. Στρατιωτικόν Δ/τὴν V Μερραρχίας ΕΝΤΑΥΘΑ
4. Δ/σιν Χωροφυλακῆς Νομοῦ Χανίων ΕΝΤΑΥΘΑ

Ἐπιθεωρητὴν ἀντιγραφήν

Εἶναι φανερό πὼς τέτοια κείμενα μποροῦν νά συντάσσουν μόνον ἄνθρωποι μεθυσμένοι ἀπὸ ἰδεολογικούς φανατισμούς ἢ - στή συγκεκριμένη περίπτωση - ἀπὸ μικροπρεπεῖς ἐμπάθειες καὶ συμφεροντολογικὲς σκοπιμότητες. Ἴσως γι' αὐτό καὶ ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος ἐπέλεξε τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ «μεθυστῆ», γιὰ νά γράφει τὴν ἀπὸ 3^{ης} Νοεμβρίου 1969 ἐξασέλιδη ἐλεγκτικὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν «Κύριον Γρηγόριον Εὐθυμίου, Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ΙΖ Περριφερείας, Χανιά».

Παραθέτουμε χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης:

«Κύριε Γενικέ Ἐπιθεωρητά,

Λυπούμεθα κατ' ἀρχὴν ἀπευθύνοντες πρὸς ὑμᾶς τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ ἀναγκαζόμεθα νά πράξωμεν τοῦτο κατόπιν τῆς ὑπ ἀριθ. Ε.Π. 35/27-8-

1969 ὑμετέρας Διαταγῆς, ἣτις περιῆλθεν εἰς γνῶσιν ἡμῶν καί διὰ τῆς ὁποίας συκοφαντεῖτε ἐν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης καί δημιουργεῖτε σκάνδαλον εἰς τό Ποίμνιον τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν.

Διά τῆς ὡς ἄνω δηλονότι διαταγῆς ὑμῶν... ἀπαγορεύετε πρός τοὺς Ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς τῆς Περιφερείας σας νά μετέχουν εἰς τὰ Συνέδρια τῆς ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ...

Στηρίζετε δέ τόν λόγον τῆς ἀπαγορεύσεως ὑμῶν ταύτης εἰς ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια ἀφ' ἐνός μὲν δέν ἔχονται ἀληθείας, ἀφ' ἐτέρου δέ διατυπῶνται ὡς συκοφανταί καί διαβολαί ἐναντίον τοῦ Ἰδρυματος τούτου.

Καί ἀναφέρω ὠρισμένα σημεῖα τῆς ἀπαγορεύσεως ὑμῶν:

Α' "... Ὡς τυγχάνει ὑμῖν γνωστόν, εἰς τήν κωμόπολιν Κολυμβαρίου καί παρὰ τήν Ἱεράν Μονήν Γωνιάς ἔχει ἰδρυθῆ καί λειτουργεῖ ἰδιωτικῶς ἡ λεγομένη Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης..." καί «...ἐπειδή τὰ Συνέδρια ταῦτα δέν συγκαλοῦνται ὑπό τινος Προϊσταμένης Ἀρχῆς, ἀλλ' εἶναι ἰδιωτική ὑπόθεσις τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς...".

Εἴσθε ὁ Γενικός Ἐπόπτης τῆς Παιδείας ἐν τῇ Περιφερείᾳ ὑμῶν, κ. Γενικέ, καί ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία οὐδέν τό κρυπτόν ἔχει. Ἐπρεπε λοιπόν νά γνωρίζετε ὅτι τό Ἰδρυμα τοῦτο, περὶ τοῦ ὁποίου περιφρονητικῶς ὁμιλεῖτε, δέν εἶναι ἰδιωτική ὑπόθεσις, ὅπως εἶναι τὰ Φροντιστήρια ἰδιωτικῶν μαθημάτων, ἀλλ' εἶναι Ἰδρυμα κοινῆς ὠφελείας ἀποβλέπον εἰς τήν κατάρτισιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας συμφώνως πρός τὰς Ἑλληνορθοδόξους παραδόσεις τῆς Φυλῆς, εἰς τήν διακονίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς καί τήν οἰκονομικήν καί κοινωνικήν ὠφέλειαν τοῦ τόπου. Εἶναι Πνευματικόν Ἰδρυμα, τό ὁποῖον τελεῖ ὑπό τήν ἐποπτείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριαρχείου καί ὀλοκλήρου τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Εἶναι Πνευματικόν Ἰδρυμα, εἰς τὰ Ἐγκαίνια τοῦ ὁποίου (κατά τήν 13ην Ὀκτωβρίου 1968) παρέστησαν μεταξύ χιλιάδων λαοῦ: ... [ἀναγράφονται ἐπίσημα πρόσωπα καί φορεῖς].

Ἀλλά καί ἐάν ἀκόμη ἔλειπεν ὅλη αὐτή ἡ λαμπρά μαρτυρία περὶ τῆς Ἀκαδημίας, καί ἂν ἀκόμη ἦτο μόνον ἐν ἀπλοῦν Ἰδρυμα τῆς Μητροπόλεως Κισάμου καί Σελίνου, καί πάλιν δέν θά ἔπρεπε νά χαρακτηρισθῆ ὡς "ἰδιωτική ὑπόθεσις", διότι μόνον εἰς τὰ Κομμουνιστικά Κράτη ἡ

Ἐκκλησία καί τά ἔργα αὐτῆς θεωροῦνται ὡς “ἰδιωτική ὑπόθεσις”, ὅχι ὁμως καί εἰς τήν Πατρίδα μας Ἑλλάδα....

Β’ “...Εἰς ταύτην ὁργανοῦνται συνέδρια εἰς ἃ καλοῦνται διάφοροι ξένοι ὁμιληταί”.

Εἰς τήν φράσιν ταύτην ὑπάρχει μία διάθεσις μομφῆς καί δυσπιστίας πρὸς τό Ἴδρυμα, κ. Γενικέ, ἀλλ’ ὑπάρχει ἀκόμη καί ἓν ψεῦδος. Διότι ναί μέν καλοῦνται “διάφοροι ξένοι ὁμιληταί”, ἀλλ’ οἱ ὁμιλοῦντες ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δέν εἶναι πάντοτε ξένοι. Οἱ πλεῖστοι τούτων εἶναι ἰδικοί μας: Καθηγηταί Πανεπιστημίων καί ἄλλοι δεδοκιμασμένοι πνευματικοί ἄνθρωποι τῆς Χώρας. Ἀλλά καί οἱ ξένοι, οἱ ὅποιοι καλοῦνται, δέν εἶναι ὑποπτοι καί ἀσήμαντοι, ἀλλ’ εἶναι (ὡς ὁ Θεολόγος DE LUBACK, ὁ Ψυχολόγος DREIKURS κ.λπ.), ἄνθρωποι παγκοσμίου κύρους καί περιωπῆς καί ἡ παρουσία των εἶναι πολλαπλῶς εὐεργετική διὰ τήν Χώραν μας...

Γ’ “...Ἐπειδή αἱ διεξαγόμεναι συζητήσεις προεδρεύονται...”.

Καί εἰς τόν ἰσχυρισμόν τοῦτον ὑπάρχουσιν ἀνακρίβειαι καί συκοφαντίαι διότι:

α) Αἱ διεξαγόμεναι συζητήσεις δέν προεδρεύονται πάντοτε ἀπό τόν κ. Παπαδερόν καί τό γενικόν ἔργον τῆς Ἀκαδημίας δέν τό κατευθύνει μόνος του ὁ κ. Παπαδερός.

β) Ἡ κατά τοῦ κ. Παπαδεροῦ μομφή, ὡς δύναμαι νά γνωρίζω, προέρχεται ἐκ προσωπικῶν καί οὐχί ἀγαθῶν ἐλατηρίων. Ὁ κ. Παπαδερός δέν ἀπεμακρύνθη τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας διὰ τούς λόγους τούς ὁποίους ὑμεῖς ἀναφέρετε, ἀλλά διότι κατηγορήθη ἡ θέσις εἰς ἣν ὑπηρετεῖ.⁹

⁹ Τό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο καταργήθηκε μέ τόν δικτατορικό Α.Ν. 59/1967 (Ἰούλιο). Τά μέλη του ὑποβιβάστηκαν καί ἐπανῆλθαν στούς βαθμούς καί στίς θέσεις πού κατεῖχαν πρὸ τοῦ διορισμοῦ τους στό Ἰνστιτοῦτο. Ἡ Ἑλλη Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου καί ὁ γράφων ἀπολυθήκαμε (ἡ πρώτη ὑπηρετοῦσε προηγουμένως στήν ἰδιωτική ἐκπαίδευση, ὁ δεύτερος στό ἐξωτερικό, ὅπου βέβαια δέν μπορούσε νά ἐπανεέλθει μέ νόμο τῆς δικτατορίας!). Ὁ Ἐπιθεωρητής ἀγνοοῦσε προφανῶς ὅτι, λίγους μόλις μῆνες μετά τήν ἀπόλυσή μου, ἐντεταλμένοι τοῦ καθεστώτος μετέφεραν σέ μένα (τόν δῆθεν διώκτη τῶν ἐθνικοφρόνων!) τήν πρότασή του νά ἀναλάβω τό Ὑπουργεῖον Παιδείας! Ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος, τόν ὅποιον παρεκάλεσα καί ἦλθε στήν Ἀθήνα γιά διαβούλευση, ἀλλά καί ἄλλοι, διατηροῦμε στή μνήμη μας τόν καυγά πού

γ) Ὁ κ. Παπαδερός ἔχει μόρφωσιν καὶ ἰκανότητα καὶ θά ἠδύνατο νά κατέχη θέσιν καλυτέραν τῆς ἣν ἔχει σήμερον ἐν τῇ Χώρα ἡμῶν ἢ καὶ ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ. Κάμνει ὁμως καὶ ἐκεῖνος μίαν θυσίαν εὐρισκόμενος εἰς τὴν θέσιν πού εὐρίσκεται σήμερον...

Δ' "... Εἰς τὰ ἀνεύθυνα καὶ ἀνεξέλεγκτα αὐτὰ συνέδρια...".

Τὰ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ὀργανούμενα Συνέδρια, κ. Γενικέ, δέν εἶναι "ἀνεύθυνα καὶ ἀνεξέλεγκτα", ὅπως τὰ δυσφημεῖτε,... ἡ Μητρόπολις Κισάμου καὶ Σελίνου δέν εἶναι ἀνεύθυνος καὶ ἀνεξέλεγκτος καὶ λυπούμεθα καὶ πάλιν διότι ὁμιλεῖτε μέ τόσῃν ἀσέβειαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ε' "Πᾶς ὅστις ἤθελεν οἰκεία βουλήσει συμμετάσχει εἰς ταῦτα (τὰ συνέδρια) θά τιμωρῆται παραδειγματικῶς".

Τόσον ὀλεθρία καὶ μεμιασμένη λοιπόν εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης, ὥστε νά τιμωρῶνται παραδειγματικῶς οἱ ἐκπαιδευτικοί οἱ ὅποιοι θά τὴν πλησιάσουν;

Κύριε Γενικέ Ἐπιθεωρητά.

Γνωρίζετε ὅτι μέ τὴν ἀτυχεστάτην ταύτην ἐγκύκλιόν σας δημιουργεῖτε σκάνδαλον καὶ πρόκλησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κρήτης καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν;

Γνωρίζετε ὅτι πολλοὶ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν τοὺς ὁποίους τόσον σκληρῶς ἀπειλεῖτε, ἐάν θά ἔχουν σχέσεις μέ τὴν Ἀκαδημίαν, εἶναι Κληρικοί καὶ Θεολόγοι τῆς Ἐπαρχίας ἡμῶν, ἢ εἶναι φίλοι καὶ συνεργάται εἰς τό Ἐκπαιδευτικόν Πρόγραμμα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἢ ὑπῆρξαν μαθηταὶ ἢ συνάδελφοι ἡμῶν κατὰ τὴν εἰκοσαετῇ ἐν τῇ Μέσῃ Ἐκπαιδεύσει ὑπηρεσίαν ἡμῶν;

Διατί ὀδηγεῖτε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς εἰς δύσκολον θέσιν, ὥστε νά ὑποχρεωθοῦν νά ἀσεβοῦν ἢ νά ὑποκρίνωνται ἔναντι τοῦ Ἐπισκόπου των ἢ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ των; Διατί ἀρνεῖσθε καὶ ἐμποδίζετε τὴν Ἐκκλησίαν νά ἀσκήσῃ τό πνευματικόν της καθῆκον εἰς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ἐκτελοῦν πνευματικόν ἔργον καὶ κρατοῦν εἰς τὰς χεῖράς των τὴν ἀγω-

---

ἔγινε, ὅταν, μεταμεσονύκτιες ὥρες, ἔδωσα κατηγορηματικά τὴν ἀρνητικὴ ἀπάντησή μου. Ἀνάλογοι πειρασμοὶ ἐφανίσθησαν ξανά καὶ ξανά, μέ ἐναλλασσόμενες μορφές πιέσεων καὶ μέ συμπαράστατή πάντα τὸν Γέροντα.

γὴν τοῦ σημερινοῦ καὶ τοῦ αὐριανοῦ Ποιμνίου μας; Διατί ἐμποδίζετε μίαν ἐπιμόρφωσιν καὶ πνευματικὴν ἐνασχόλησιν εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι, διαμένοντες εἰς ἐπαρχίαν καὶ μακρὰν πάσης πνευματικῆς ἐστίας ὄντες, θά εὗρισκον εἰς τὰ Σεμινάρια τῆς Ἀκαδημίας μίαν ἐπιστημονικὴν ἐνημέρωσιν, μίαν πνευματικὴν τροφήν, μίαν συνεργασίαν καὶ μίαν ἀδελφικὴν ἀγαλλίασιν;...

Γνωρίζετε ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν, πού ἡ Κρήτη ὀλόκληρος ἀγωνιᾷ καὶ ἀναμένει νὰ ἴδῃ εἰς τὸ ἔδαφός της Ἀνώτατα Πνευματικά Ἰδρύματα, ἡ πολεμικὴ σας ἐναντίον τῆς Ἀκαδημίας ἔχει προκαλέσει ἀγανάκτησιν καὶ ἀποδοκιμασίαν;

Ἄλλὰ πέραν τούτων ὑπάρχει καὶ τὸ προσωπικὸν παράπονον ἡμῶν, κ. Γενικέ.

Γνωρίζετε τὴν ἀγάπην ἡμῶν διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸ ἔργον τῆς Μητροπόλεως Κισάμου καὶ Σελίνου διὰ τὴν Παιδείαν. Γνωρίζετε τὴν μεγάλην μου ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Μητρόπολις ἡμῶν μέ τούς πρακατόχους σας Ἐπιθεωρητὰς κ.κ. Μπαλαγιάννην, Κουσκουνᾶν, Μουνδρέαν κ.λπ. (᾿Ωμιλήσατε σεῖς ὁ ἴδιος περὶ τούτου). Γνωρίζετε ἐπίσης τὴν ἐκτίμησιν, τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν φιλίαν, μέ τὴν ὁποίαν περιεβάλλομεν καὶ ὑμᾶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφιξεῶς σας ἐν Κρήτῃ, τόσον ἡμεῖς προσωπικῶς, ὅσον καὶ ὁ κ. Παπαδερός, ὅστις ἐφιλοξένησεν ὑμᾶς εὐπροσηγῶρος πάντοτε εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.

Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν πληγώνετε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ καταστρέφετε τὴν συνεργασίαν της; Ἠδύνασθε κάλλιστα νὰ ὀμιλήσητε πρὸς ἡμᾶς διὰ τυχόν παρατηρήσεις σας ἐπὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἀκαδημίας. Αὐτὸ ἐπιβάλλει ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη μεταξὺ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται καὶ συνεργάζονται διὰ κοινούς πνευματικούς σκοπούς¹⁰.

¹⁰ Τὸ προσωπικὸ αὐτὸ παράπονον τοῦ Ἐπισκόπου κατανοεῖται καλύτερα, ἐάν ληφθῆ ὑπόψη ὅτι πρῶτιστο ἔργον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας ἐπιθυμοῦσε νὰ εἶναι ὁ ἐποικοδομητικὸς διάλογος τῆς Ἐκκλησίας μέ τὴ νεοελληνικὴ διανόηση καὶ μάλιστα μέ τούς ἐκπαιδευτικούς. Καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἔθετε ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια ἢ ἀπειλητικὴ διαταγή.

Λυπούμεθα καί πάλιν, κ. Γενικέ, διότι ἀπευθύνομεν πρός ὑμᾶς τήν παροῦσαν, τῆς ὁποίας τό περιεχόμενον δικαιούμεθα, νομίζομεν, νά γνωρίσωμεν καί πρός ἐκείνους πρός τούς ὁποίους ἀπευθύνετε τὰς κατηγορίας σας ἐναντίον τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Δέν ἐπράξαμεν τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς, διότι ἠλπίζομεν ὅτι ὁ χρόνος καί ἡ σιωπή ἡμῶν θά ἔδιδον τήν εὐκαιρίαν νά σκεφθῆτε καλύτερον καί νά δικαιώσητε τήν ἀλήθειαν εἰς τό θέμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης.

Ἦδη, καί πρὶν προβῶμεν εἰς ἄλλας ἐνδεδειγμένας ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀπευθύνομεν τήν παροῦσαν μέ τήν πατρικὴν καί φιλικὴν σύστασιν ὅπως ἀνακαλέσητε τήν ἀτυχῆ ἐκείνην Διαταγὴν καί διορθώσητε τήν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Κρήτῃ προκλήσιν ὑμῶν.

Μετ' εὐχῶν

Ἐν Καστελλίῳ τῇ 3. Νοεμβρίου 1969

Ὁ Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος

Κοινοποιήσις

α) Ἱεράν Ἐπαρχιακὴν Σύνοδον Κρήτης, Ἡράκλειον.

β) Ὑπουργεῖον Παιδείας καί Θρησκευμάτων, Ἀνώτατον Ἐκπαιδ. Συμβούλιον.

γ) Ν. Μεραρχίαν, Χανιά.

δ) Νομαρχίαν Χανίων, Χανιά.

ε) Ἀνωτέραν Διοίκησιν Χωροφυλακῆς Κρήτης, Χανιά.

στ) Γυμνάσια Νομῶν Χανίων καί Ρεθύμνης.

Ἄδεια γιά δίκη

Ἀνάκληση τῆς ἐπαίσχυντης διαταγῆς δέν ἔγινε βέβαια. Ὁ Ἐπιθεωρητής, ἀντίθετα, συνέχιζε τίς προκλήσεις του καί τρομοκρατοῦσε φίλους καί συγγενεῖς μου ἐκπαιδευτικούς. Ζήτησα λοιπόν ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς

ΟΑΚ Σεβασμ. Είρηναϊον «εὐλογίαν καὶ συγκατάθεσιν», προκειμένου νά προσφύγω στή δικαιοσύνη (ἐπιστολή μου τῆς 12. Δεκ. 1969).

Δυό μέρες ἀργότερα ὁ Σεβασμιώτατος μου ἔστειλε τήν ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 925/14 Δεκ. 1969 ἐπιστολή του, ὅπου σημειώνει καί συνιστᾶ: «Καί ἡμεῖς λυπούμεθα διότι ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητής... συκοφαντεῖ καί τό ἔργον τῆς Ἀκαδημίας γενικώτερον καί ὑμᾶς προσωπικῶς. Οὐδεμία δέ ἀπάντησις ἐλήφθη εἰς σχετικὴν ἐπιστολήν ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνον». Προσθέτει: «Βεβαίως δύνασθε νά καταφύγητε εἰς τήν δικαιοσύνην διά τὰς προσωπικὰς ἐναντίον ὑμῶν ὕβρεις τοῦ κ. Ἐπιθεωρητοῦ. Ἐπειδή ὁμως θά ἐμπλακῆ καί ἡ Μητρόπολις καί ἡ Ἀκαδημία, ἔργον τῆς ὁποίας εἶναι, σύν τοῖς ἄλλοις, καί "ἡ μετά τῶν ἀνθρώπων καταλλαγὴ", θά παρακαλέσωμεν τήν ἐλλογιμότητά σας νά παραιτηθῆ τῆς εἰς τὰ δικαστήρια προσφυγῆς».

Ὁ ἐπίσκοπος κατακλείει τήν παραινέσιν του ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ἐν λόγῳ κ. Γενικός, ἄλλωστε, ἔχει προκαλέσει διά τῆς τακτικῆς του ἐν Κρήτῃ πολλά δυσμενῆ σχόλια δι' ἑαυτόν καί τήν ὑπηρεσίαν του καί αἱ ἀρμόδια ὑπηρεσίαι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί Θρησκευμάτων νομίζομεν ὅτι γνωρίζουσιν τοῦτο».

Ἀναφορά στόν Παπαδόπουλο

Ἀσφαλῶς τό ἐγνώριζαν. Οὐδέν ὁμως ἔπρατταν. Καί ἐπειδή τά πράγματα μέ τόν Ἐπιθεωρητή ἔβαιναν ἀπό τό κακό στό χειρότερο, μάλιστα ὄχι μόνο γιά τήν Ἀκαδημία, ἀλλά καί γιά εκπαιδευτικούς, φίλα προσκείμενους πρὸς τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον, τό Ἴδρυμα καί ἐμένα, ἀναγκάσθηκα νά ἀπευθύνω στίς 8 Ἰαν. 1970 ἀναφορά 6 σελίδων στόν ἴδιο τόν Γεώργιο Παπαδόπουλο, πού ἦταν τότε Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καί Ὑπουργός Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων. Ἀπό τό Ὑπουργεῖο ἀπάντησαν μόλις τόν Αὐγουστο (ἐγγραφον ὑπ' ἀριθμ. 50156/7-8-1970), βεβαιώνοντας ἀπλῶς ὅτι τοῦ περιεχομένου τῆς ἀναφορᾶς μου (στήν ὁποία δόθηκε ὁ ἀριθμ. πρωτ. 780/3 Φεβρ. 1970) «ἔλαβε γνῶσιν τό Γραφεῖον τοῦ κ. Ὑπουργοῦ»!

Ἐντελῶς ἐνδεικτικά παραθέτω μερικά ἀποσπάσματα τῆς ἀναφορᾶς

μου εκείνης:

«...Τὴν ἐν λόγῳ διαταγὴν ἤλεγξε καθ' ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κισιάμου καὶ Σελίνου κ. Εἰρηναῖος διὰ τῆς ἀπὸ 3ης Νοεμβρίου 1969 ἀπαντήσεώς του (ὑποβάλλω συνημμένως φωτοαντίγραφον αὐτῆς, ἐπειδὴ πιθανόν δέν ἐλάβετε εἰσέτι γνῶσιν αὐτῆς). Δέν θεωρῶ ἀπαραίτητον νά προσθέσω τι εἰς ὅσα ἐν τῇ ἀπαντήσει ἐκείνῃ λέγονται, διερωτῶμαι ὅμως μετὰ πολλῶν ἄλλων πῶς εἶναι δυνατόν νά παραμένῃ ἀναπάντητον τοιοῦτον ἔγγραφον, φέρον μάλιστα τὴν ὑπογραφήν τόσο λαμπροῦ καὶ παγκοσμίως σεβαστοῦ Ἱεράρχου.

.....

Δέν κοινοποιῶ τὴν παροῦσαν εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς ΙΖ' Περιφέρειας¹¹, ὡς ἐδικοιούμην ἀσφαλῶς καὶ ὄφειλον ἴσως· οἱ ἐκπαιδευτικοὶ τοῦ τόπου, γνωρίζοντες πρόσωπα καὶ πράξεις, ἔχουν ἀποφανθῆ ἤδη ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν ἐπὶ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐν λόγῳ ἐγκυκλίου· ἄλλωστε δέν εἶναι χρήσιμος διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ὁ τάραχος τῶν παθῶν.

.....

Ὁ κ. Εὐθυμίου χρησιμοποιεῖ τὴν ἐμπειστευμένην αὐτῶ δημοσίαν ἐξουσίαν, ἵνα ἐκδικηθῆ ἐπὶ προσωπικοῦ ζητήματος¹².

.....

¹¹ Ἐκοινοποίησα ὅμως τὴν ἀναφορά μου στοὺς παραλήπτες τῆς δικῆς του ἐγκυκλίου διαταγῆς καὶ ἐπιπλέον στὴν Ἱ. Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο Κρήτης καὶ στὴν Ἱ. Μητρόπολη Κισιάμου καὶ Σελίνου.

¹² Συνοψίζω ἔδῳ ὅσα σχετικῶς καταγράφω ἐκτενέστερα στὴν Ἀναφορά μου:

Ὡς Ἀντιπρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Ὑπηρεσιακοῦ Συμβουλίου Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης (Κ.Υ.Σ.Δ.Ε.) εἶχα συνταχθεῖ μέ τὰ λοιπὰ ἔμπειρα μέλη τοῦ Συμβουλίου στὴν ἀπόρριψη ἔνστασης τοῦ Εὐθυμίου κατ' ἀποφάσεως τοῦ ΠΥΣΜΕ Ἀθηνῶν, πού δέν τόν εἶχε ἐντάξει στοὺς πίνακες προακτέων στόν βαθμό τοῦ Γυμνασιάρχου (Κ.Υ.Σ.Δ.Ε., συνεδρία 8/29-03-65, σελ. 24-26), μεταξύ πολλῶν ἄλλων καὶ ἐπειδὴ, σύμφωνα μέ τὰ στοιχεῖα τοῦ φακέλλου του, ὁ Ὑπουργός Παιδείας Ἀχιλ. Γεροκωστόπουλος, “διώκων” προφανῶς καὶ ἐκείνος “τούς ἐθνικόφρονες ἐκπαιδευτικούς”, τόν εἶχε παραπέμψει στόν Εἰσαγγελέα, γιά νά διωχθεῖ «ἐπὶ διγαμία». Τό Τριμελές ἐν Ἀθήναις Δικαστήριον Πλημμελειοδικῶν δέχθηκε «πάντα τὰ ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ», διέταξε ὅμως «τὴν παῦσιν τῆς περαιτέρω διώξεως λόγῳ παραγραφῆς τοῦ ἀδικήματος» (Πρακτικόν Δικαστηρίου 13129/1-10-1956).

Προσθέτω ὅτι ὁ Γ. Εὐθυμίου «ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νά ζητήση διορισμόν εἰς τό Παιδαγωγικόν Ἰνστιτοῦτον», τό ὁποῖον μέμφεται τώρα ὡς «περιβόητον».

.....

«Θλίβομαι, δι' ὃ καί καταγγέλλω εὐθαρσῶς καί ἐνυπογράφως: ὁ κ. Εὐθυμίου ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καί περιήγαγε τήν Παιδείαν τοῦ τόπου μας εἰς θλιβερόν ὄνειδισμόν. Οὐδόλως συκοφαντῶ τόν ἄνθρωπον. Ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ. Ταύτην θά διαπιστώσητε εὐκόλως, ἐάν διατάξητε ἀνακρίσεις (ὄχι μόνον μεταξύ τῶν ἐκπαιδευτικῶν), ἀφοῦ προηγουμένως ἀπομακρύνητε τόν κ. Εὐθυμίου, ἵνα οἱ μάρτυρες καταθέσουν ἐλευθέρως καί ἀφόβως¹³. Ἐάν τοῦναντίον τό Ὑπουργεῖον ἀρκεσθῇ, ὡς διεδόθη, εἰς τήν ἀπλήν μετάθεσιν αὐτοῦ, θά ἐπιτρέψητε νά πιστεύω ὅτι θά ἦτο

¹³ Ὁ Ἐπιθεωρητής εἶχε χρησιμοποιήσει ποικίλα μέτρα τρομοκρατίας καί καταδίωξης τῶν ἐκπαιδευτικῶν, μάλιστα ἐκείνων πού εἶχαν κάποια φιλική σχέση ἢ συνεργασία μέ τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον, τήν Ἀκαδημία ἢ ἐμένα. Στό ἀπό 22 Μαΐου 1976 «ΠΟΡΙΣΜΑ ἐνόρκου διοικητικῆς ἀνακρίσεως...εἰς βάρος τοῦ...Εὐθυμίου...», πού συνέταξε ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητής Μ. Ε. Νικόλαος Γκρουμούτης, ἀναφέρονται μεταξύ ἄλλων τά ἑξῆς: «Ὁ ὑπό κρίσιν ...Εὐθυμίου, μετερχόμενος ἀντιδεοντολογικῆς καί ἐκνόμου μεθόδους πρὸς ἐξαναγκασμόν ὑπακοῆς τῶν ὑφισταμένων του εἰς ἀνθαίρετους καί δολίας ἐνεργείας του, ἔτι πρὸς ἐκφοβισμόν καί καθήλωσιν τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Παπαδεροῦ, ἀνωτάτου ἐκπαιδευτικοῦ λειτουργοῦ, διωχθέντος ἀπηνῶς τότε ὑπό τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος, τοῦ ὁποίου τήν στυγνήν τακτικήν κατατρομοκρατήσεως τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἐφήρμοσεν ὁ διακόμενος ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων του ἐν συνειδήσει, μεθ' ὑπερβάλλοντος ζήλου, μετ' ἐκθύμου σκληρότητος, ὡς καί μετά πρωτοφανοῦς μισαλλοδόξου φανατισμοῦ καί ἐμπαθείας, ἐπὶ τῷ τέλει ἐπίδαφιλεύσεως αὐτῷ, πέραν τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κεκτημένων ἀθεμίτων ὑπηρεσιακῶν ἀποκτημάτων, καί ἐτέρων, ὡσαύτως ἐκδίκων, ὑπηρεσιακῶν πλεονεκτημάτων, ἐ δ ἰ ὠ ξ ε ν ἀπροκαλύπτως καί μετ' ἀπιστεῦτου θράσους ὑφισταμένους του καί ἐ ξ ἔ θ η κ ε ν ἀθώους εἰς φοβερούς κινδύνους διώξεων καί ἐπιβολῆς ἐξοντωτικῶν ποινῶν ὑπό τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος...» (ΠΟΡΙΣΜΑ σελ. 35 ἑξ.).

Ὡς χαρακτηριστικῆς περιπτώσεως διωγμοῦ τό ΠΟΡΙΣΜΑ ἀναφέρει, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, ἐκεῖνες τῶν:

Ἰωάννου Ἀναστασάκη, θεολόγου καθηγητῆ τοῦ Γυμνασίου Καντάνου (κατηγορίες: «ὄμιλῶν ἐπ' ἐκκλησιαίς κατά τήν Κυριακήν τῆς Ὁρθοδοξίας ἀνέφερον εἰς περικοπήν τοῦ λόγου του ὅτι: "τόσον ὁ ἀνατολικὸς κόσμος, ὅσον καί ὁ δυτικὸς εἶναι σάπιος", ἐδημοσίευσεν ἄρθρα στό περιοδικὸν "Χριστὸς καί Κόσμος", στά ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε "τήν λεγομένην Δημοτικὴν γλῶσσαν"», Χριστοῦ Μακρῆ, φιλολόγου, Κωνστ. Τουρνάκη, μαθηματικοῦ (εἶχε συνεργασία μαζί μου στά πλαίσια διοργάνωσης τῆς Ἐταιρείας Θεάτρου Κρήτης) κ.ἄ. Λόγω συγγενείας εἶχε ταλαιπωρήσει ποικιλότροπα καί τήν Ἀρχόντισσα Παπαδεροῦ-Ναναδάκη, φιλόλογο.

προτιμώτερον νά παραμείνη οὗτος ἐνταῦθα. Δέν ὑπάρχει λόγος νά δοκιμασθῆ καί ἕτερα περιφέρειαι. Ἐδῶ ἔγινε πλέον ἀρκούντως γνωστός. Μελλοντικά σφάλματα ἢ παραστρατήματά του δέν πρόκειται νά ἐπιδιδώσουν αἰσθητῶς τήν γενομένην ἤδη ζημίαν».

Ὁ Ἐπιθεωρητής, πού πληροφορήθηκε προφανῶς τήν ὑποβολή τῆς ἀναφορᾶς μου, κυριαρχήθηκε ἀπό ἀκόμη μεγαλύτερη αὐθάδεια. Μέ ἀφορμή τήν ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐξαπέλυσε νέα ἐγκύκλιο (101/27-1-1970, ἀριθμ. πρωτοκ. 223) πρὸς τοὺς Γυμνασιάρχες καί Διευθυντές τῶν σχολείων τῆς Περιφέρειάς του. Ἐντέλλεται, μεταξύ ἄλλων, νά ἀναπτυχθεῖ στοὺς μαθητές «τό νόημα καί ἡ σημασία τῆς ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιτευχθείσης Εὐτυχοῦς συνθέσεως τῆς Ἰδέας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ὁρθοδοξίας, στηλιτευθῆ δέ ἡ τάσις τοῦ κοσμολιτικοῦ [ἐννοεῖ: κοσμοπολιτικοῦ] ἢ ὑλιστικοῦ Χριστιανισμοῦ, τάσις ἡ ὁποία θά ὀδηγήσῃ τό Ἔθνος εἰς ἀφενκτον ἀφανισμόν καί ἐξουθένωσιν»!

Εἶναι φανερή καί ἐδῶ ἡ ἐπίθεση κατά τοῦ Σεβασμ. Εἰρηναίου. Ὡς «κοσμοπολιτισμό» κατηγιάζε τά ἀνοίγματα τῆς Μητροπόλεως καί τῆς ΟΑΚ πρὸς τήν Οἰκουμένη¹⁴ καί ὡς «ὑλιστικό Χριστιανισμό» τίς προσπάθειες γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς φτώχειας, τήν ἐπιμόρφωση τῶν Ἄγροτῶν (Κέντρον Ἄγροτικῆς Ἀναπτύξεως στό Κολυμπάρι), τήν ἐκπαίδευση τεχνιτῶν καί τήν προαγωγή τῆς γυναίκας (Τεχνικές Σχολές στό Καστέλλι, Οἰκοκυριακή Σχολή, Σύλλογοι Γυναικῶν) κ.λπ. Ὅλα αὐτά καί πολλά ἄλλα συναφῆ τῆς «λειτουργικῆς διακονίας» τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τόν ἐμπερίστατο ἄνθρωπο τά καταγγέλλει ὡς «ὑλιστικό Χριστιανισμό». Γι' αὐτό κοινοποιεῖ τήν ἐγκύκλιό του πρὸς τήν «Ἱ. Σύνοδον Ἐκκλ. Κρήτης» καί τόν «Σεβ. Μητροπολίτην Κυδ. καί Ἀποκ. κ. Νικη-

¹⁴ Ἡδῆ, κατά τά ἐγκαίνια τῆς ΟΑΚ ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος εἶχε τοποθετηθεῖ σαφῶς ἐπὶ τοῦ θέματος: «Οἱ ἄνθρωποι ὅλου τοῦ κόσμου...ἔχουν χρέος...νά συναντηθοῦν, νά συνεργασθοῦν καί νά ἐπιβιώσουν. Ἡ Οἰκουμενικὴ ἀνθρωπότης...τίθεται κατά τήν ἐποχὴν μας...ὡς ἀδυσώπητος ἀνάγκη καί πραγματικότης καί ἔχομεν χρέος νά τήν κατανοήσωμεν καί νά τήν βοηθήσωμεν. Οἰκουμενικὴ ἀνθρωπότης ὅμως σημαίνει καί οἰκουμενικόν διάλογον...Ἀκριβῶς τόν οἰκουμενικόν διάλογον...ἔρχεται νά διακονήσῃ ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης». Παπαδερός 1971, 32-33.

φόρον», ὄχι ὁμως καί πρὸς τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον.

Ταυτόχρονα ἐπιδιώκει νά ἀποκτήσει ἐκκλησιαστικά στηρίγματα, π.χ. ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης Εὐγένιον¹⁵ καί τόν Μητροπολίτη Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου Νικηφόρον. Ἡ «ΕΥΑΡΕΣΚΕΙΑ» πού κατάφερε νά ἐκμειύσει ἀπό τόν τελευταῖο (ἔγγραφον ἀπό 14-3-1970) καί νά τή χρησιμοποιήσει ἔκτοτε ὡς ἀσπίδα καί τεκμήριον σοφίας, μεγαλοσύνης καί ἀφοσιώσεως στήν Ἐκκλησία θά ἀνῆκε στίς πιό θλιβερές στιγμές τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου μας στήν Κρήτη κατά τήν περίοδο τῆς δικτατορίας, ἂν δέν ἴσχυαν ὅσα κατέθεσα κατά τήν ἔνορκο διοικητική ἀνάκριση εἰς βάρος τοῦ Γρ. Εὐθυμίου, τήν ὁποῖαν ἐνήργησε ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητής Μ.Ε. Νικόλαος Γκρουμούτης ὕστερα ἀπό τήν 141/13-1-1976 διαταγή τοῦ Ὑπ. Παιδείας. Κατέθεσα τότε: «Οὐδόλως ἐκπλήσσομαι διὰ τό περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου. Ἐκπλήσσομαι ὁμως διότι ὁ κατηγορούμενος ἐπικαλεῖται τοῦτο σήμερον, μή φειδόμενος οὐδ' αὐτῆς τῆς μνήμης τοῦ θανόντος Ἱεράρχου. Δέν ἐπιθυμῶ νά σχολιάσω τόν τρόπον ὑποκλοπῆς τῆς ὑπογραφῆς τοῦ γέροντος καί ἀσθενοῦς Ἐπισκόπου¹⁶. Τοῦτο δέον μόνον νά σημειωθῆ: Ὁ ὁμορος ἐπίσκοπος, ὁ παγκοσμίου φήμης Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος, εἶχε μόλις προηγουμένως ἐγκαλέσει τόν Ἐπιθεωρητήν διὰ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ πρὸς τόν Ἐπιθεωρητήν (3-11-69), τό ὁποῖον εἶχε κοινοποιηθῆ καί εἰς τήν Ἱεράν Σύνοδον καί εἶχε προκαλέσει μέγαν σάλον εἰς τήν περιοχὴν Χανίων. Εἶναι παντελῶς ἀδιανόητον, κατόπιν τούτου, νά ὑπέγραφεν ὁ Μητροπολίτης Χανίων ἐν ἐγρηγόρσει τοιοῦτον περί τοῦ κ. Εὐθυμίου ἐπαινετικόν ἔγγραφον.» (ΠΟΡΙΣΜΑ, 31).

¹⁵ Δέν γνωρίζω ἂν ἔπραξε κάτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τότε καί τί. Ὁ Ἐπιθεωρητής πάντως ἔφερε βαρῆς τό γεγονός ὅτι μέ τό ἀπό 14-8-72 ἔγγραφον τῆς Ἱ. Συνόδου Κρήτης εἶχα ὀρισθεῖ νά παραστῶ «ἀπό μέρους τῆς Ἡμιαυτονόμου Ἐκκλησίας Κρήτης» στό Διορθόδοξο Θεολογικὸ Συμπόσιο Θεσσαλονίκης (12-16 Σεπτ. 1972).

¹⁶ Στίς 10-7-1974 ἐπιδόθηκε στόν Μητροπολίτη Προεδρικό Διάταγμα, πού ὄριξε ὅτι ἀποχώρησε αὐτοδικαίως ἀπό 22-5-1974, λόγω συμπληρώσεως τοῦ ὁρίου ἡλικίας. Ἀπεβίωσε στίς 18-7-1975.

Ἐνοχλητικά δημοσιεύματα

«Χρέος καὶ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ υπερασπίζη πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔπλασε “κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν” καὶ τὸν ἐπροίκισε μὲ τὸ ὑπέροχον - ἔστω καὶ ἐπικίνδυνον - δῶρον τῆς ἐλευθερίας. Ἴδού διατί ἡ Ἐκκλησία υπερασπίζουσα τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου υπερασπίζεται τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς. Ἴδού διατί πρόσωπα καὶ συστήματα πού ἀρνοῦνται τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ βάθος εἶναι ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀρνοῦνται τὰ ἰδεώδη καὶ τὴν ἀλήθειάν τῆς».¹⁷

«...25η Μαρτίου. Τὸ Ἔθνος γιορτάζει καὶ χρειάζεται τὸν Πανηγυρικό του... Ποιὸς θὰ μιλήσῃ λοιπόν;... Ποιὸς θὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν Ἐλευθερία τοῦ Ἔθνους χωρὶς νὰ ζημιώσῃ τὴ δύναμιν καὶ τὴ σωτηρία του καὶ ποιὸς θὰ μιλήσῃ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Ἔθνους χωρὶς νὰ ζημιώσῃ τὴν Ἐλευθερία του καὶ χωρὶς νὰ πληγώσῃ τὴν περηφάνειαν καὶ τὴ λεβεντιά του;».¹⁸

Αὐτὰ, μεταξὺ ἄλλων, ἔγραφε καὶ ρωτοῦσε ἀπὸ τὴν Κρήτη ὁ Σεβασμιώτατος Εἰρηναῖος σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιό τραγικὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς τοῦ Γένους· τότε πού κυριαρχοῦσε τὸ σύνθημα ὅτι «ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος» ἦταν «τό κινήσαν αἴτιον» γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς στήν ἀνελευθερία. Τέτοια κείμενα θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς προἰδεασμὸς γιὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ διατρανώσει τὸ 1974 ἀπὸ τὴ Γερμανία παραμονὲς τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς. Καὶ ἀνήκουν στὰ πολλὰ πού δικαιολογοῦν τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἡ Χούντα τὸν ἐξόρισε στὴ Γερμανία.

Ποιὸς ἀποφάσισε τὴ μετάθεση στὴ Γερμανία;

Ἡ ἀλήθεια ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι:

- Ἐπρόκειτο γιὰ ἐπιλογή καὶ ἀπόφαση τοῦ ἀοιδίμου Οἰκ. Πατριάρχου

¹⁷ Κισάμου καὶ Σελίνου Εἰρηναίου, «Ἡ Ὁρθοδοξία διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἔθνους μας», *Χανιώτικα Νέα*, 25 Μαρτίου 1969, 1.

¹⁸ Μητροπολίτου [Κισάμου καὶ Σελίνου] Εἰρηναίου, «25η Μαρτίου... Ἄς μιλήσῃ ἡ Ἑλλάδα», *Ἐθνικὴ Φωνή*, 25 Μαρτίου 1969, 1.

χου Ἀθηναγόρα καί τῆς περὶ Αὐτόν Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου.

- Ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος ἔχει πεῖ ὅτι, ὅταν ἐπέστρεψε τότε ἀπὸ τὴν Πόλη καί πέρασε ἀπὸ τὸ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν, ἔμαθε ὅτι ὁ «Πρόεδρος» [Γ. Παπαδόπουλος] εἶχε ἐπιδοκιμάσει τὴν ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχείου.

Εἶναι αὐτονόητο, βέβαια, πῶς, ἂν οἱ κρατοῦντες εἶχαν ἀντίθετη ἄποψη ἢ ἐπιθυμία, θά μπορούσαν ἄνετα νά ἐμποδίσουν τὴν ἔξοδο τοῦ Εἰρηναίου ἀπὸ τὴ χώρα. Προτίμησαν τὸ ἀντίθετο: ἀποδέχθηκαν τὴν ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχείου καί φρόντισαν νά τὸν ἐμφανίσουν ἐξ ἀρχῆς ὡς τὸν δικό τους ἄνθρωπο. Ὅσα ἄλλα εἶχαν λεχθεῖ τότε, ὅπως π.χ. ὅτι τὸν ἐξόρισε ἡ Χούντα ἢ ὅτι ἤθελε ἢ ἐπρόκειτο νά γίνει Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἢ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ.ἄ., ἦταν εὐσεβεῖς πόθοι καί αὐθαίρετοι ἰσχυρισμοί.

Ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων

Ἡ αἴθουσα ἐπισήμων στό ἀνατολικό τμήμα τοῦ ἀεροδρομίου τοῦ Ἑλληνικοῦ γνώρισε τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη «σκηνές ἀπείρου κάλλους». Ἦταν Δευτέρα, 31 τοῦ Γενάρη 1972. Ὁ νεοεκλεγὴς Μητροπολίτης Γερμανίας καί Ἐξαρχος Κεντρῶας Εὐρώπης, δηλαδή ὁ ἀπὸ Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος, εἶχε ζήσει τὴν προηγούμενη ἡμέρα τίς τελευταῖες συγκινήσεις στὴν Κρήτη. Τὸν ἑορτασμό τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τὸ καθιερωμένο γεῦμα τῆς Μητροπόλεως στό Καστέλι πρὸς τιμὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν μὲ ἀφορμὴ τὴν ἑορτὴ τῶν Γραμμάτων καί τῆς Παιδείας, τὴ σύναξη κλήρου καί λαοῦ γιὰ τὸν ἀποχαιρετισμὸ στὴ Σούδα, ὅπου ἐπιβιβάστηκε στό πλοῖο ΚΥΔΩΝ καί μὲ δάκρυα στά μάτια εἶπε τὸ «ἔχε γειά» στὴν Κρήτη καί στοὺς ἀνθρώπους της.

Στὸ ἀεροδρόμιο τώρα ἦταν ἕτοιμος νά ἀναχωρήσει γιὰ τὴ νέα θέση καί ἀποστολή, πού εἶχε ὀρίσει γι' αὐτόν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἐξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα εἶχαν συγκεντρωθεῖ κάμποσοι Κισαμίτες καί Σελινιώτες τῆς Ἀττικῆς, πού ἤθελαν νά πάρουν ξανά τὴν εὐλογία του καί νά τὸν κατευοδώσουν. Μερικοί, πού εἶχαν φθάσει μὲ καθυστέρηση, ἐπέμεναν νά μποῦν στὴν αἴθουσα. Ἡ Ἀστυνομία δέν ἐπέτρεπε καί ὑπῆρχαν οἱ συνήθεις διαξιφισμοί.

Μέσα στὴν αἴθουσα ἡ εἰκόνα ἦταν μοναδική καί δίχως ἄλλο ἀνεπα-

νάληπτη. Ὁ τότε Πρέσβης τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας Peter Limbourg εἶχε προσέλθει γιά νά προπέμψει τόν Μητροπολίτη, πού θά πήγαινε στή Βόννη, πρωτεύουσα τότε τῆς χώρας του. Ὑπῆρχαν καί μερικοί κρατικοί ἀξιωματοῦχοι. Κυρίαρχη στήν αἴθουσα τῶν VIPs ἦταν, ὡστόσο, ἡ εἰκόνα στό ἔδαφος: Κρητικά σακούλια, ντορμπάδες, καλάθια γεμάτα μέ ἀμύγδαλα, καρύδια, συκοπιπταρίδες, μπουκάλια μέ λάδι, κρασί, ρακή, μαδαρόχορτα, ὄλα προσφορές τῶν Κρητικῶν τῆς Ἀττικῆς, πού ἤξεραν τί ἀγαποῦσε ὁ Δεσπότης καί δέν ἤθελαν νά τά στερηθεῖ στά ξένα. Καί κάπου στή μέση δυό κοκόρια μέ δεμένα τά πόδια καί ὄμως ὄρθια, ὀλόχαρα γιά τό ἐπικείμενο πέταγμα, μέ ξένα φτερά αὐτή τή φορά. Δέν εἶχαν ὄμως διαβατήριο. Καί τό ταξίδι τους ματαιώθηκε! Φεύγοντας σκέφτηκα: Ἴσως εἶναι παρηγοριά τους τό ὅτι βρέθηκαν τουλάχιστον γιά λίγη ὥρα στήν αἴθουσα τῶν ἐπισήμων...

Ἵστερα ἀπό σύντομες προσφωνήσεις, ἀντιφωνήσεις καί εὐχές προχωρήσαμε πρὸς τό ἀεροσκάφος τῆς LUFTHANSA. Ὁ Μητροπολίτης εἶχε προτιμήσει αὐτή τή γερμανική Ἑταιρεία γιά εὐνόητους λόγους. Ὅπως ἔκανε πάντα, δέν κάθισε στήν πρώτη θέση, ἀλλά κάπου στό κέντρο τοῦ ἀεροπλάνου, στήν ἀριστερή πλευρά, στό μεσαῖο κάθισμα. Σέ κείνο πρὸς τό διάδρομο κάθισα ἐγώ, στό ἄλλο πρὸς τό παράθυρο ὁ παιδίατρος Σωτήριος Ρουφογάλης, ἀπό τήν πόλη Bad Nauheim τῆς Γερμανίας (ἐκεῖ πέθανε στίς 12.12.1998 σέ ἡλικία 97 χρόνων). Φαινόταν καλοκάγαθος ἄνθρωπος. Εἶχε ἔλθει λίγες μέρες νωρίτερα στήν Κίσαμο, ὡς ἐκπρόσωπος δῆθεν τῶν Ἑλλήνων τῆς Γερμανίας, γιά νά «παραλάβει» τόν νέο Μητροπολίτη. Ὁ Μητροπολίτης ὄμως δέν χρειαζόταν, οὔτε καί ἐπιθυμοῦσε βέβαια, «παραλαβή». Ἡ δέ συγγένεια τοῦ Ρουφογάλη μέ ἕναν ἀπό τούς πρωταγωνιστές τῆς χούντας ἔκανε ὑποπτη καί ἐξαιρετικά ἐνοχλητική τήν παρουσία του. Τόν εἶδαμε ὡς ἐκτελεστή σχεδίων τῆς δικτατορίας, πού ἤθελε μέ τόν τρόπο αὐτό νά γίνει κατάδηλο πρὸς μέν τόν Ἐπίσκοπο ὅτι στό ἐξῆς θά τελεῖ «ὑπό αὐστηράν ἐπιτήρησιν», πρὸς δέ τούς ἄρχοντες, Ἑλλήνες καί Γερμανούς, καθώς καί πρὸς τόν λαό, πῶς ὁ Εἰρηναῖος ἦταν, ὅπως εἶπαμε, ὁ δικός της ἄνθρωπος.

Ἀπό τήν πρώτη μέρα τῆς ἀφιξῆς του στό Καστέλι, λοιπόν, ὁ γιατρός Ρουφογάλης εἶχε «κολλήσει» στόν Δεσπότη σάν βδέλλα καί ἦταν στό

πλάι του όπου κι αν βρισκόταν εκείνες τīs ημέρες τής έντονης συγκίνησης του λαού κατά τīs διάφορες έκδηλώσεις αποχαιρετισμού.

Στό αεροπλάνο ό Είρηναίος, στοχαστικός και άμίλητος, φανέρωνε τή συγκίνηση πού προκαλοῦσαν ή απομάκρυνση από τήν Κρήτη και από τό άγαπημένο του ποίμνιο άφ'ένός και άφ'έτέρου ή αίσθηση του βάρους τών νέων καθηκόντων του.

“Όταν πήρα στά χέρια μου μιá μικρή Καινή Διαθήκη πού είχα στήν τσέπη μου, τό αεροπλάνο βρισκόταν πάνω από τά νησιά του Ίονίου. “Έκαμα τότε αυτό πού γίνεται μερικές φορές μέ τά βιβλία. Είπα μέσα μου: *Θά ανοίξω και ό,τι γράφει στήν αρχή τής δεξιās σελίδας θά δείχνει τή μοίρα του Είρηναίου στή Γερμανία. Παιδιάστικη μοιρολατρία...* “Ανοιξα άργά τό μικρό βιβλίο. Και τό ξανάκλεισα άμέσως και μέ ταραχή μεγάλη. Στήν κορυφή τής σελίδας έγραφε:

“Ο λιθοβολισμός του Στεφάνου! Και άκολουθοῦσε τό κείμενο (Πράξεις των Άποστόλων 7, 54-60). “Εστρεψα πλάγια τό βλέμμα στό μελαγχολικό πρόσωπο του Ήπισκόπου, έκλεισα τά μάτια και άπηύθυνα από τά κατάβαθα τής ψυχής μου τήν ίκεσία:

“Αγιε Σπυρίδωνα, προστάτευσέ τον!

“Η ήσυχία και ή περίσκεψη δέν έπρόκειτο νά διαρκέσουν για πολύ άκόμη. Μιά ένδιάμεση προσγείωση (στή Ζυρίχη ή στό Μόναχο, δέν θυμοῦμαι) μάς προσγείωσε άπότομα στήν πραγματικότητα του κόσμου τούτου τών αντιπαραθέσεων, τών φόβων, τών διλημμάτων. Μερικοί κατέβηκαν, άλλοι μπήκαν στό αεροπλάνο. Και - «“Ω του παραδόξου θαύματος»: στήν ακριβώς διπλανή μας σειρά, πού είχε άδειάσει, ήρθαν και θρονιαστήκαν τρεις ζωηρές και λαλίστατες κυρίες. “Εκείνη στό παράθυρο και ή άλλη στή μέση ήταν άγνωστες σέ μένα. Δέν συνέβαινε τό ίδιο μέ τήν τρίτη, εκείνη στό διπλανό μου κάθισμα, στήν άλλη μεριά του διαδρόμου - σέ άπόσταση αναπνοής, όπως λέμε. Και κόντεψε νά κοπεί ή αναπνοή του Ρουφογάλη από τή δυσάρεστη έκπληξη και ή δική μου από τή μεγάλη χαρά. “Ηταν ή Άμαλία Φλέμιγκ¹⁹, γνωστή μου και φίλη

¹⁹ “Η Άμαλία Φλέμιγκ, τό γένος Κουτσούρη (Κωνσταντινούπολη 1909 - Άθήνα 1986), ήταν σύζυγος του Άλέξανδρου Φλέμιγκ. “Η δικτατορία τήν είχε στείλει στό στρατοδικείο και

ἀπό καιρό. Τά βλέμματά μας διασταυρώθηκαν, σφίξαμε τά χέρια. Τήν ἴδια στιγμή ὁ Ρουφογάλης, πού τήν εἶχε ἀναγνωρίσει, ἔγινε θεριό ἀνήμερο. Ἔρχισε νά καταχτυπιέται, νά σηκώνεται, νά καθίζει, νά ἐκδηλώνει τήν ὀργή του, νά ἰδρώνει, νά θέλει νά ἀφανιστεῖ στούς τέσσερεις ἀνέμους.

Ἀπογειώνεται τό ἀεροπλάνο. Ταραχή στά φτερά του μέσα στά πυκνά σύννεφα. Τάραχος μέγας στήν ψυχή τοῦ γιατροῦ, ἀνησυχία στά πέριξ. Μᾶς λέγει μέ βραχνή, τρεμάμενη φωνή: Αὐτή ἡ ἀντάρτισσα, ἡ πολέμια τῆς «Ἐπαναστάσεως», ἦρθε σκόπιμα. Αὐτές (ἐννοοῦσε τή Φλέμιγκ καί τίς ἄλλες δύο γυναῖκες) θά ἔχουν ὀργανώσει ἀντεθνικές ἐκδηλώσεις στήν Κολωνία (τό ἀεροδρόμιο τῆς πόλης αὐτῆς, κοντά στή Βόννη, ἦταν ὁ προορισμός μας). Θά δημιουργηθοῦν φασαρίες, θά ἐκτεθοῦμε.

Καθώς δέν μποροῦσε νά κάμει κάτι καί κινητά τηλέφωνα δέν ὑπῆρχαν ἀκόμη, κόντεψε νά πλαντάξει ὁ ἄνθρωπος. Ὁ Εἰρηναῖος προσπαθοῦσε νά τόν ἡρεμήσει. Ματαίως! Ἔσκυψε καί ψιθύρισε στό αὐτί μου: Πές στήν Ἀμαλία, πώς θέλω νά μιλήσουμε. Ὁ Ρουφογάλης παρακολουθοῦσε κάθε κίνηση. Ἄφησα νά περάσει λίγη ὥρα, ἔγραψα δύο λόγια σέ ἓνα χαρτάκι καί μέ προσοχή τό ἔδωσα στήν Ἀμαλία.

Πῶς θά μποροῦσε ὅμως νά ἀνοίξει κουβέντα ὁ Εἰρηναῖος μαζί τῆς ἐνώπιον τοῦ Ρουφογάλη; Κάποια στιγμή ὁ Θεός μέ φώτισε καί εἶπα στόν ἐπιτηρητή μας - εἰς ἐπήκοον καί τοῦ Ἐπισκόπου: Μπορεῖ νά ὑπάρξει πράγματι κάποιο πρόβλημα. Πρέπει νά καταστρώσουμε ἓνα σχέδιο. Προτείνω τό ἑξῆς: Ὅταν σέ λίγο θά φθάσουμε στήν Κολωνία, ὁ Σεβασμιώτατος νά παραμείνει στή θέση του. Νά κατέβετε πρῶτα ἐσεῖς, κύριε Ρουφογάλη, νά ἐλέγξετε τήν κατάσταση, νά κάμετε τίς τυχόν ἀναγκαῖες συνεννοήσεις καί νά εἰδοποιήσετε πότε πρέπει νά κατέβουμε. Θαυμάσια, φώναξε. Θαυμάσια! Ἐπιτέλους ἡρέμησε. Ὁ Δεσπότης, πού εἶχε καταλάβει τό «κόλπο», κρυφογέλασε γιά πρώτη φορά ἀπό τήν εἴσοδό του στό ἀεροπλάνο.

στis φυλακές τοῦ Κορυδαλλοῦ. Μέ κλονισμένη τήν ὑγεία τῆς ἀπελάθηκε, ἀφοῦ τῆς εἶχε ἀφαιρεθεῖ ἡ ἑλληνική ἰθαγένεια. Ἀπό τά τέλη τοῦ 1971 εἶχε ἀρχίσει ἔντονο ἀντιδικτατορικό ἀγῶνα στό ἔξωτερικό.

Δέν είχαμε καλά καλά τροchioδρομήσει, και ό Ρουφογάλης είχε κινηθει μέ βία πρός τήν έξοδο. Ή Φλέμιγκ χαιρέτησε μέ πολλή χαρά τόν από παλιά επίσης γνώριμό της Είρηναίο, κουβεντιάσαμε άνετα κάμποση ώρα. Και ακολουθήσε ή ύποδοχή του νέου Μητροπολίτη χωρίς κανένα απολύτως πρόβλημα - δέν υπήρχε από πουθενά ούτε λόγος ούτε πρόθεση έπεισοδίων.

Ένθρονιση στή Βόννη

Κυριακή, 6 Φεβρουαρίου 1972.

Ό Είρηναίος ένθρονίζεται στή Βόννη ως Μητροπολίτης Γερμανίας και Έξαρχος Κεντρίας Ευρώπης²⁰. Στόν ένθρονιστήριο λόγο του διευκρινίζει μέ κάθε σαφήνεια:

«Έντολήν έχομεν από Θεοῦ και τής Αγίας Αὐτοῦ Ἐκκλησίας νά εἴμεθα πρός ὅλους και χάριν ὄλων ὁ πνευματικός ὁδηγός, ὁ στοργικός πατήρ, ὁ ἀδελφός και φίλος. Διά τήν Ἐκκλησίαν του Θεοῦ, ὅστις “θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι”, δέν υπάρχουν ὄρια διακονίας και ἀγάπης. Διά τήν Ἐκκλησίαν του Χριστοῦ, ἥτις εἶναι βασιλεία του Θεοῦ, δέν ισχύουν ἀνθρώπινα μέτρα και κριτήρια. Διά τήν Ἐκκλησίαν του Χριστοῦ δέν χρειάζεται νά ἔχει κανείς διαβατήρια και πιστοποιητικά πολιτικῶν φρονημάτων, ἀλλά μόνον τήν ἐν Χριστῷ υἰοθεσίαν και τήν καινήν κτίσιν (Ἐφεσ. 1, 5. Β΄ Κορινθ. 5, 17)»²¹

Οί ἀρχές αὐτές τηρήθηκαν αὐστηρά καθ' ὄλη τήν ποιμαντορία του στή Γερμανία, παρά τίς ποικίλες ἐναντιώσεις, ἀντιξοότητες, ἀκόμη και ἀπειλές.

Στό πρόσωπο του Ἑλληνα τής Γερμανίας, άντρα και γυναίκας, ἔβλεπε ἔκδηλο τό αἶσθημα τής καταφρόνιας για τήν κοινωνική του κατάσταση τά πρῶτα, δύσκολα χρόνια, καθώς και τής ντροπῆς για τά συμβαίνοντα στήν πατρίδα. Ἡ ἀναπτέρωση του ἠθικοῦ του ποιμνίου του εἶναι γι' αὐτό σταθερά ἐπαναλαμβανόμενος στόχος τής ποιμαντορίας

²⁰ Βλ. Metropolit Irineos von Kissamos und Selinon (1992), 43 ἐξ.

²¹ ΑΜΠΕΛΟΣ, Ίαν. - Φεβρ. 1972, σελ. 3. Πρβλ. «Ένθρονιστήριο Λόγος του Γερμανίας Είρηναίου», στό: *Γεωργακάκη* (2007), 307-311.

του. Συχνά μιλεί και γράφει για τούς άπλους, φιλότιμους λεβέντες νέους τῆς Ἑλλάδος μας, για τά γνήσια τέκνα τοῦ φιλελευθέρου και μεγάλου ἑλληνικοῦ μας λαοῦ, πού ἀποτελοῦν τίς δημιουργικές δυνάμεις τοῦ Γένους, για τούς Ἑλληνες σπουδαστές και ἐπιστήμονες τῆς Γερμανίας, τῆ χρυσῆ νεότητα, πού θά ἀνήκει στήν αὐριανή ἐπιστημονική και πνευματική ἡγεσία τοῦ Ἔθνους.

Τόν προβληματίζει ἡ ἀνεργάτιστη, ἡ χωρίς στρατηγική και προοπτική μεταναστευτική, ἐκπαιδευτική και γενικότερη πολιτική τῆς Ἑλλάδας ἤδη πρὶν ἀπό τήν ἀπριλιανή μεταβολή και κατά τῆ διάρκειά της. Ὁ ἐπικοινωνιακός ἰσχυρισμός, στέλνουμε τά νιάτα μας στά βιομηχανικά ἐργαστήρια τῆς Εὐρώπης, για νά ἐπιστρέψουν και νά οἰκοδομήσουμε τήν ἑλληνική βιομηχανία, ἦταν ἀπατηλός, ἔστω και μὴ συνειδητά παραπλανητικός. Κράτος και οἰκείοι στήν Ἑλλάδα ἔβλεπαν και ζύγιαζαν τόν μετανάστη σέ σχέση με τό μάρκο, ὅπως παλαιότερα τόν «μπάρμπα ἀπό τήν Ἀμερική» σέ σχέση με τό δολλάριο. Ἡ συνήθης εὐχή «καλή Πατρίδα» -κάτι σάν «καλός πολίτης» για τόν στρατιώτη - ἐξέφραζε τό αἶσθημα τῆς προσωρινότητας. Ὅπως παντοῦ στόν κόσμο, ἔτσι και στή Γερμανία ὁ Ἑλληνας μετανάστης πρώτης γενιᾶς ζοῦσε ἀνάμεσα στή νοσταλγία και τήν προοπτική τῆς ἐπιστροφῆς και στήν ἀνάγκη τῆς παραμονῆς. Ὁ Μητροπολίτης δέν ἤθελε βέβαια νά ξεχασθεῖ ἡ πατρίδα. Ἔκαμε μάλιστα σχέδια και κινήσεις για ἐπενδυτικές δραστηριότητες τῶν Ἑλλήνων τῆς Γερμανίας στή Β. Ἑλλάδα και στήν Κρήτη. Εἶδε ὁμως και ἐρμήνευσε πρὸς κάθε κατεύθυνση τῆ μετανάστευση τῶν χρόνων ἐκείνων ὡς μιὰ δημιουργική πορεία.²² Ἀκριβέστερα, εἶδε τό παρόν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Γερμανίας περισσότερο ἀπό τῆ σκοπιά τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μέλλοντός του, συμβολική ἔκφραση τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦσαν ὁ ἐπιτυχῆς ἀγώνας τοῦ ἰδίου και τῶν συνεργατῶν του, ἰδιαίτερα τοῦ Βοηθοῦ Ἐπισκόπου του Ἑλαίας Αὐγουστίνου, για τήν ἀναγνώριση τῆς Μητροπόλης ἀπό τό γερμανικό Κράτος, ἡ οἰκοδόμηση τοῦ Μητροπολιτικοῦ Κέντρου στή Βόννη, ἡ συγκρότηση ἐνοριῶν, ἡ ἀνέγερση ναῶν. Μέ ἄλλα λόγια, μιὰ σφραγίδα πού θά μαρτυροῦσε στούς αἰῶνες ὅτι *Ἀπό δω*

²² Πρὸβλ. Π.-Σ. Γεωργακάκη (2007), σελ. 58 ἐξ.

πέρασαν οι Έλληνες -τίτλος ενός τῶν βιβλίων τοῦ Εἰρηναίου (Βόννη 1978). Ὁ εὐρωπαϊκός αὐτός προσανατολισμός δέν ἦταν ἀρεστός σέ πολλούς «ἐθνοκάπηλους» τῶν φθηνῶν «ἐλληνοχριστιανικῶν ἰδανικῶν». Ἐβλεπαν μᾶλλον νά ἀπειλεῖται, παρά νά ἐνισχύεται τό ἐθνοκεντρικό Κράτος ἀπό τό ὄραμα μιᾶς δυναμικῆς παρουσίας καί μαρτυρίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στά μεγάλα κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Κείμενα τοῦ Σεβασμ. Εἰρηναίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (δημοσιεύματα, ἐπιστολές κ.ἄ.), καθώς καί κηρύγματα ἢ ἄλλες ὁμιλίες του, μαρτυροῦν τίς προσωπικές του δοκιμασίες στήν καθημερινή ἀναστροφή μέ ἕνα ποικίλων προελεύσεων καί πεποιθήσεων ποίμνιο, μέ ἕναν κληρο ὄχι στό σύνολό του ἔτοιμο νά συστρατευθεῖ μέ ἀκμαῖο ἐκκλησιαστικό φρόνημα σέ κοινούς ἀγῶνες, μέ μιᾶ ἐπιφυλακτική ἕως ἐχθρική κρατική ἐκπροσώπηση τῆς Ἑλλάδας στή Γερμανία. Ὁ ἐπί ἔτη συσσωρευόμενος ψυχικός φόρτος ἐκφράσθηκε σέ ὄλη τήν ἔντασή του μέ τήν περίφημη ραδιοφωνική ὁμιλία του τῆς 23^{ης} Μαρτίου 1974.

Δοξολογία ἢ Μνημόσυνο στήν Ἐλευθερία μας:

Σάββατο, 23 Μαρτίου 1974.

Ἀπό τό Μόναχο, μέσω τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Βαυαρίας (ARD-Gastarbeiterprogramm, Πρόγραμμα γιά τούς «φιλοξενούμενους» ἐργάτες) ἡ γνώριμη φωνή τοῦ Εἰρηναίου, στήν καθιερωμένη σαββατιάτικη ἐκπομπή του, πού τήν περίμεναν ἀμέτρητοι ἄνθρωποι στή Γερμανία καί ὄχι μόνο, θέτει τό παραπάνω ἐπίκαιρο, τραγικά διλημματικό ἐρώτημα. Καί δίδει ὁ ἴδιος τήν ἀπάντηση μέ τό ἀκόλουθο ἱστορικό κείμενο, πού θεωροῦμε ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ παρόντος μελετήματος. Τό κείμενο ἀναπτέρωσε τήν ἐλπίδα τῶν πολλῶν καί ἐξόργισε στό ἔπακρο τούς ὀλίγους κρατοῦντες:²³

²³ Βλ. τό κείμενο στό βιβλίο: Εἰρηναίου (1975), σελ. 33-38. Πρὸβλ. τήν πολυγραφημένη Ἐγκύκλιο πρὸς τούς ἱερεῖς τῆς Μητροπόλεως (διατηροῦμε τήν ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου).

Ἀγαπητοί μου Ἕλληνες τῆς Γερμανίας.

Μεθαύριον Δευτέρα ξημερώνει ἡ 25 Μαρτίου πού ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας φέρνει στόν Κόσμο ὀλόκληρον τό μήνυμα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους ἀπό τήν Τυραννία τῆς Ἀμαρτίας καί ἡ Πατρίδα μας ἡ Ἑλλάδα ἐορτάζει τήν Ἐθνικήν Παλιγγενεσίαν τοῦ 1821.

Ἡ ἡμέρα εἶναι μεγάλη καί ἐπίσημη καί μᾶς καλεῖ νά τήν γιορτάσωμε καί νά τήν χαροῦμε. Ἡ 25 Μαρτίου εἶναι ἡ ἡμέρα Ἀναστάσεως τοῦ Ἔθνους μας, ἡ ἡμέρα τῆς Ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους μας, ἡ ἡμέρα πού μᾶς καλεῖ ὅλους νά πανηγυρίσωμεν τά τρόπαια καί τίς νίκες του, τούς ἀγῶνες καί τίς θυσίες του.

Κι ὅμως γι' αὐτή τή μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἔθνους μας ἕνας Ἕλληνας μοῦ ἔγραψε σ' ἕνα θλιβερό γράμμα του ἄν θά κάνωμε Δοξολογία ἢ ἄν θά πρέπη νά κάμωμε μνημόσυνον στήν Ἐλευθερία μας.

Τοῦ ἀπάντησα ὅτι θά κάμωμε Δοξολογία, διότι αὐτό ταιριάζει σ' αὐτήν τήν ἡμέρα, πού ὁ Θεός εὐδόκησε νά ἀναστηθῆ τό σκλαβωμένο ἐπί 400 χρόνια Ἔθνος μας καί γιά νά τιμήσωμε τούς ἥρωες καί μάρτυρας πού θυσιάστηκαν γιά τήν ἔλευθερία μας.

Ναί, θά κάμωμε Δοξολογία. Αὐτό ὅμως δέν μᾶς ἐμποδίζει νά δοῦμε τήν σημερινή Πολιτική πραγματικότητα τοῦ Ἔθνους μας καί νά σκεφθοῦμε καί νά ἐργασθοῦμε γιά τήν νόμιμη ἀποκατάστασή της. Γιατί πρέπει νά τό ὁμολογήσωμε μέ εἰλικρίνεια καί παρρησία πώς στά τελευταῖα χρόνια καταστρέψαμε μέ τά ἴδια μας τά χέρια τήν ἔλευθερία μας.

Συκοφαντήσαμε μέ τήν ἴδια μας τήν γλῶσσα τήν ἔλευθερία μας, κι ἄρχισαμε νά ὑμνοῦμε τήν δουλοπρέπεια καί τόν ῥαγιαδισμό μας.

Πολιτικοί καί Στρατιωτικοί, Δάσκαλοι καί Ἱερωμένοι ἀκόμη, ἄλλοι ἴσως ἀπό καθαρῆ διάθεση, ἄλλοι καί ἀπό ἄγνοια καί ἀφέλεια, ἄλλοι ἀπό συμφέροντα καί φιλοδοξίες καί ἄλλοι ἀπό ὑποκρισία καί δειλία, ἀρχίσαμε νά ὑβρίζωμε τό Ἔθνος καί τήν Ἱστορία μας.

Ὅτι τάχα δέν εἴμαστε ἄξιοι νά ζοῦμε ἐλεύθεροι. Ὅτι τάχα πρέπει νά σαπίσωμε στό «γῦψο» καί στίς φυλακές γιά νά παιδαγωγηθοῦμε καί νά μάθωμε τί θά πῆ ἐλεύθερος Βίος. Ὅτι τάχα γιά νά αὐξήσωμε τήν οἰκονομία καί τήν πρόοδό μας χρειάζομαστε βούρδουλα τῆς τυραννίας καί τήν τάξη τῶν Νεκροταφείων. Ὅτι τάχα μέ τό νά βάλωμε στούς δρό-

μους μερικός ταμπέλας μέ τό Ἑλλάς Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἐχριστιανοποιήσαμε τό Ἔθνος μας.

Ναί αὐτές τίς φοβερές βλαστήμιες καί ὕβρεις ἐναντίον τοῦ Ἔθνους καί τῆς Ἱστορίας μας τίς λέμε τώρα ἐπτά χρόνια ἀπό ἐπίσημα καί ἀνεπίσημα βήματα καί καλοῦμε καί ἐξαναγκάζομε τό δυστυχημένο Λαό μας νά τίς χειροκροτῇ καί νά τίς ψηφίζη, ἐξευτελίζοντάς τον ὡς τά βάθη τῆς ψυχῆς του. Αὐτόν τόν Ἱστορικό καί ὑπερήφανον Ἑλληνικό Λαόν πού ἔχει γράψει τήν ἔνδοξη Ἑλληνική Ἱστορία.

Ναί αὐτές τίς φοβερές βλαστήμιες καί συκοφαντίες ἐναντίον τοῦ Ἔθνους καί τῆς Ἱστορίας μας τίς λέμε καί τίς γράφομε τώρα ἐπτά χρόνια γιά νά δημιουργήσωμε στόν ἴδιο τόν ἑαυτόν μας τό μέγα ψυχικό τραῦμα καί τήν ἀμφιβολία ἄν πράγματι μποροῦμε νά ζοῦμε ἐλεύθεροι καί γιά νά δώσωμε στούς ξένους, φίλους καί ἐχθρούς μας, τό δικαίωμα ἄλλοι νά τρίβουν τά μάτια των κι' ἄλλοι νά τρίβουν τά χέρια των γιά τό κατάντημά μας.

Κάναμε, λέμε μέ φαρισσαϊκό κομπασμό, μιά ἀναίμαχτη Ἐθνική Ἐπανάσταση. Αὐτό ὅμως δυστυχῶς δέν εἶναι ἀλήθεια. Γιατί ἀδελφικό αἷμα ἔχει χυθῆ ἀπ ὅλες τίς πλευρές. Ἀλλά καί ἄν ἀκόμη στήν τρομερή αὐτή περιπέτεια που συγκλονίζει τό Ἔθνος μας τά ἐπτά τελευταῖα χρόνια δέν χυνόταν οὔτε μιά σταγόνα αἷμα, ὅμως ἡ ζημιὰ πού ἔχει γίνει εἶναι τρομακτική καί ἀνυπολόγιστη.

Γιατί, κι' ἄν ἀκόμη δέν εἶχε χυθῆ αἷμα, ἔχουν ὅμως χυθῆ τόσα δάκρυα, ἀπό παρεξηγημένους, ἀπό διωγμένους, ἀπό φυλακισμένους καί ὀρφανεμένους κι' ἔχουν πληγωθῆ τόσες ψυχές ἀδελφῶν μας. Γιατί, κι' ἄν ἀκόμη δέν εἶχε πληγωθῆ σωματικά οὔτε ἓνα δάχτυλο σέ κάποιον Ἑλληνα, φτάνει τό μεγάλο ἔγκλημα πῶς σκοτώσαμε τήν εἰλικρίνεια καί τήν εὐαισθησία μας στό θέμα τῆς ἐλευθερίας, φτάνει πῶς διχαστήκαμε ὥστε νά φοβᾶται ὁ ἓνας τόν ἄλλον μας, νά ὑποβλέπη ὁ ἓνας τόν ἄλλον μας καί νά μισῇ καί νά συκοφαντῇ ὁ ἓνας τόν ἄλλον μας.

Φτάνει τό μέγα ἔγκλημα πῶς καταπνίξαμε καί καταργήσαμε τίς νόμιμες φωνές τοῦ Ἔθνους. Τίς συνετές φωνές τοῦ Ἔθνους. Τίς γνήσιες καί καθαρές πατριωτικές φωνές τοῦ Ἔθνους. Καί μέσα σ' αὐτή τή φοβία καί τήν ἀπόγνωση πού κάναμε στόν ἴδιο τόν ἑαυτόν μας, ξεπροβάλλουν

τώρα ἀπό δῶ κι' ἀπό κεῖ οἱ παράνομες φωνές τοῦ Ἔθνους. Οἱ ὑποπτες φωνές τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ μας, οἱ ἐπικίνδυνες καί ἀπεγνωσμένες φωνές τοῦ Ἔθνους μας πού μποροῦν νά ἐξαπατήσουν καί νά παρασύρουν σέ ἄλλα τρομερά παραστρατήματα.

Θέ μου, πόσο λυποῦμαι πού σ' αὐτή τήν ἐπίσημη ἡμέρα τοῦ Ἔθνους καί τῆς πατρίδος μας ἀναγκάζομαι νά ὀμιλῶ γι' αὐτή τή θλιβερή πραγματικότητα.

Ὅμως θά ἦταν τραγική εἰρωνεία κι' ἐμπαιγμός σ' αὐτή τή μεγάλη μέρα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους καί τοῦ Ἔθνους μας, νά μὴν ἔχουμε τό θάρρος νά ὀμιλήσουμε καί γιά τήν ἀπελευθέρωσή μας ἀπό λάθη καί παραστρατήματα πού χρόνια τώρα καταστρέφουν τήν ἐλευθερία μας, τήν ἐνότητα, τή δύναμη καί τήν αἰσιοδοξία τοῦ Ἔθνους μας.

Καί θά ἦταν ἀκόμη μιά μεγίστη ἀσέβεια πρὸς τήν Ἱερά μνήμη τῶν ἡρώων καί τῶν Μαρτύρων πού πέσανε καί θυσιαστήκανε γιά τήν Ἐθνική μας Παλιγγενεσία νά σιωποῦμε σήμερο τόσον φαρισαϊκά καί νά μὴ ζητήσουμε τή μετάνοιά μας, τήν ἐπανόρθωση τῶν λαθῶν μας καί τήν νόμιμη πολιτική ἀποκατάσταση τοῦ Ἔθνους μας.

«Δικαιοσύνη ὑψοῖ Ἔθνη, ἁμαρτία δέ ὄνειδος Λαῶν» (Παροιμ. ιδ, 34) εἰδοποιεῖ καί βεβαιώνει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Ἀγαπητοί μου Ἕλληνες τῆς Γερμανίας.

Μεθαύριο Δευτέρα ξημερώνει ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς Ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας καί μᾶς καλεῖ νά τή γιορτάσουμε καί νά τή χαροῦμε.

Ζοῦμε μέ τό κορμί μας ἐδῶ στή Γερμανία, ἡ ψυχὴ μας ὅμως καί ἡ καρδιά μας εἶναι πάντα ἐκεῖ πού γεννηθήκαμε, ἐκεῖ πού ἀναπαύονται τά ἱερά κόκκαλα τῶν Πατέρων καί τῶν ἀδελφῶν μας, ἐκεῖ πού εἶναι ἡ Ἑστία μας, τά ὄσια καί τά Ἱερά μας. Ζοῦμε προσωρινά ἢ μονιμότερα στή Γερμανία, ἡ καρδιά μας ὅμως χτυπᾷ πάντα γιά τήν Ἑλλάδα μας καί μέσα μας πρέπει νά καίη ἄσβηστη ἡ φλόγα τοῦ γνησίου Πατριωτισμοῦ. Ζοῦμε στή Γερμανία καί προσφέρουμε τήν ἐργασία μας στή χώρα πού μᾶς φιλοξενεῖ. Δουλεύουμε ὅμως καί γιά τήν Πατρίδα μας τήν Ἑλλάδα, στήν ὁποία καί στέλνομε τήν ἀφοσίωσή μας μέ τόν ἰδρωῦτα καί τό μόχθο τῆς δουλειᾶς μας.

Κι' αὐτή ἡ καθαρὴ καί εἰλικρινῆς ἀγάπη πρὸς τήν Πατρίδα μας μᾶς

δίνει τό δικαίωμα νά σκεπτώμαστε τή μοῖρα της καί νά ζητοῦμε μέ γνήσια Ἐθνικά αἰσθήματα τή νόμιμη πολιτική ἀποκατάσταση τοῦ Ἐθνους μας. Καί δικαίωμα καί χρέος εἶναι αὐτή ἡ τίμια φωνή. Ὅμως μακριά ἀπό ὑποπτες καί παράνομες φωνές. Μακριά ἀπό ὑποπτες καί παράνομες ἐνέργειες πού νοθεύουν τό γνήσιο Πατριωτισμό. Μακριά ἀπό ἐνέργειες πού δολιεύονται τήν Πατρίδα μας καί ἐξυπηρετοῦνε ἴσως μόνον ξένα συμφέροντα.

Ἡ Πατρίδα εἶναι ἡ Μάνα μας καί μποροῦμε νά τῆς ποῦμε τό παράνομό μας ἀλλά ὄχι καί νά τήν ὑποσκάπτουμε.

Μέ αὐτήν τήν πονεμένη εἰλικρίνειά μου σάν Ἑλλην Ἱεράρχης παρακαλῶ καί ἱκετεύω τόν Ὑψιστον Θεόν καί τή Δέσποινα τοῦ Κόσμου τήν «Κεχαριτωμένη Μαρία», τῆς ὁποίας τόν Εὐαγγελισμόν ἐορτάζομεν, νά προστατεύσῃ καί τώρα τό Ἐθνος μας καί νά τό ὀδηγήσῃ στήν ὁμόνοια καί τήν ἀποκατάστασή του.

Μέ αὐτήν τήν Πονεμένη εἰλικρίνειά μου κι' ἐγώ σάν ἕνας ἐλάχιστος Ἑλλην καί δούλος τοῦ Κυρίου γονατίζω σ' αὐτή τή μεγάλη ἡμέρα ταπεινός προσκυνητής στό Μνημεῖο τῶν θυσιῶν καί τῶν ἀγώνων τοῦ Ἐθνους μου καί εὐχομαι στήν ἡγεσία του, Πνευματική, Πολιτική καί Στρατιωτική, σέ μιά μεγάλη καί γνησία πατριωτική μας ἔξαρση, νά διορθώσωμε τά λάθη καί τās παραλείψεις μας. Νά παραμερίσωμε τούς ἐγωισμούς καί τίς φιλοδοξίες μας καί μέ τά ἴδια μας τά χέρια, τά γνήσια καί Πατριωτικά μας χέρια, ν' ἀποκαταστήσωμε τήν Πολιτική μας ζωή, τήν ἐνότητά μας, τήν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη μας καί τήν αἰσιοδοξία γιά τό μέλλον τῆς Πατρίδος μας, γιατί ἔτσι μόνον θά μποροῦμε νά ψάλλωμε τίμια καί παλληκαρίσια στόν Ἐθνικό μας ὕμνο «Κ α ἰ σ ἄ ν π ρ ὠ τ α ἀ ν δ ρ ε ι ω μ ἔ ν η , χ α ἰ ρ ε , ὦ χ α ἰ ρ ε , Ἑ λ ε υ τ ε ρ ι ἄ».

Καί μέ τήν ἴδια αὐτή πονεμένη εἰλικρίνειά μου, χαιρετίζω ὅλους σας, ἀγαπητά τέκνα τῆς Πατρίδος καί τῆς Ἐκκλησίας μας ἐδῶ στή Γερμανία, τιμιώτατοι ἐργάτες, καί νοικοκυραῖοι, ἐλλογιμώτατοι Διδάσκαλοι, Καθηγηταί καί Σπουδασταί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καί ἐξοχώτατοι διπλωμάται.

Ἰδιαίτερα χαιρετίζομεν καί εὐλογοῦμεν σ' αὐτή τή μεγάλη μέρα τοῦ

Ἔθνους μας τὰ μικρὰ Ἑλληνόπουλα τῶν Σχολείων μας ἐδῶ στή Γερμανία (ἀγόρια καί κορίτσια), τὰ Ἑλληνόπουλά μας, πού θά ἀναλάβουν αὐριο νά συνεχίσουν τήν ἐνδοξη Ἑλληνική μας Ἱστορία.

Καί τέλος μέ μιά βαθειά εὐγνωμοσύνη: Μακαρίζομεν τήν μνήμην τῶν ἠρώων καί τῶν Μαρτύρων τῆς Ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας, Ἑλλήνων καί Φιλελλήνων.

Καί ἀναφωνοῦμε.

Ζήτω τό Ἑλληνικόν μας Ἔθνος.

Ζήτω ὁ Ἑλληνισμός τῆς Γερμανίας.

Ραδιοφωνική ὁμιλία ἀπό τόν Σταθμόν Βαυαρίας (Μονάχου).

Τήν 23ην Μαρτίου 1974

† Ὁ Γερμανίας Εἰρηναῖος

Ὁ ἀπόηχος τοῦ πύρινου ἐκείνου λόγου στή Γερμανία, στήν Ἑλλάδα καί ἄλλοῦ δέν εἶναι δυνατόν νά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ.²⁴

²⁴ Σημειώνουμε μόνο δύο ἐνδεικτικές περιπτώσεις:

- Ἡ μεγάλη συντηρητική ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG (29-3-1974, σ. 2) δημοσίευσε π.χ. σύνοψη τῆς ὁμιλίας ὑπό τόν τίτλο Freiheits-Appell des griechischen Exarchen von Zentraleuropa (Ἐκκληση ὑπέρ Ἐλευθερίας ἀπό τόν Ἑλληνα Ἐξαρχο Κεντρῶας Εὐρώπης), ἐξαίροντας τὰ κύρια πολιτικά μηνύματά της.

- Ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἑλληνογερμανικῶν Συλλόγων τῆς Γερμανίας, ὑπό τήν προεδρία τῆς Dr. Skarpelis-Sperk, μέλους τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Κοινοβουλίου, ἀποφάσισε νά τιμήσει τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον μέ τήν ἀπονομή σ' αὐτόν τοῦ «δακτυλιδίου τιμῆς» (EHRENRING), δηλ. τῆς ἀνώτατης διάκρισης πού ἀπονέμει ὁ Σύνδεσμος. Ἦταν ὁ πρῶτος κληρικός πού ἐλάμβανε αὐτή τήν ὑψηλή διάκριση. Κατά τήν ἐπίσημη ἐκδήλωση στήν αἴθουσα τελετῶν τῆς πόλεως Saarbrücken (9 Μαΐου 2003), ὅπου παραβρέθηκε ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Σεβασμωτάτου ὁ Ἐφημέριος τοῦ Düsseldorf Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Ψαράκης, τόν «ἐπαινον» (Laudatio) τοῦ Εἰρηναίου εἶπεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Εὐαγ. Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας καί Ἐταῖρος τῆς ΟΑΚ Dr. Heinz Joachim Held. Μεταξύ ἄλλων ἐπεσήμανε καί τίς κακές σχέσεις τοῦ Ἐπισκόπου μέ τή Χούντα τῶν Ἀθηνῶν:

«Δέν ἦταν τότε καθόλου προσφιλῆς στήν ἀθηναϊκή Κυβέρνηση τῶν συνταγματαρχῶν τόν θεωροῦσαν κόκκινο Ἐπίσκοπο. Ἡ καρδιά του καί τ' αὐτιά του ἦταν ἀνοιχτά γιά τούς καταδιωκόμενους ἀπό τή στρατιωτική δικτατορία, ἐπειδή εἶχε μιά εὐαισθησία γιά τίς μέριμνες καί τὰ δίκαια τῶν ἀδύναμων ἀνθρώπων...». Καί ἐπειδή διακονοῦσε τή Στρατευομένη Ἐκκλησία, ὅπως δηλώνει τίτλος ἄλλου βιβλίου του (Βόννη, 1975).

Οικουμενική συμπαράσταση

Στήν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία φιλοξενούσαμε τίς μέρες ἐκεῖνες τό Προεδρεῖο τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν (ΚΕΚ), τοῦ μεγάλου διεκκλησιαστικοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Εὐρώπης, πού εἶχε τότε 105 Ἐκκλησίες - μέλη (σήμερα ἔχει 120). Ἦταν ἡ πρώτη συνεδρία του σέ ἐκκλησιαστικό χώρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τό ὁποῖον εἶχε συστήσει τό αὐτονόητο βέβαια· νά ἐπιδείξουμε τή μέγιστη δυνατή προσοχή καί ἐπιμέλεια.

Τήν Κυριακή 24 Μαρτίου ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐξόχως ἠλεκτρισμένη. Ὑπῆρχε μάλιστα ἡ πληροφορία ὅτι τό ἐξοργισμένο καθεστῶς ζητοῦσε ἀπό τό Πατριαρχεῖο νά ἀποσύρει πάραυτα τόν Εἰρηναῖο ἀπό τή Γερμανία, νά τόν ἀποπέμψει, νά τόν καθαιρέσει κ.λπ. Ἐνημέρωσα τά μέλη τοῦ Προεδρείου. Καί τέθηκε ἀμέσως σέ ἐφαρμογή διαδικασία ἐπικοινωνίας μέ τίς ἀνά τήν Εὐρώπη Ὁρθόδοξες καί λοιπές Ἐκκλησίες, προκειμένου νά στηριχθοῦν καί ὁ Ἐπίσκοπος καί τό ἴδιο τό Πατριαρχεῖο, πού, ὅπως ἀκούγαμε, ἦταν ἀποδέκτης μεγάλων πιέσεων.

Περασμένα μεσάνυχτα τῆς Κυριακῆς πρὸς Δευτέρα χτύπησε ἐπίμονα τό τηλέφωνο στό σπίτι μου. Ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἀοίδιμος Δημήτριος. Εἶπε ὅτι προσπαθοῦσε νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τόν Εἰρηναῖο, χωρίς ἀποτέλεσμα. Καί ζήτησε νά ἐπιχειρήσω καί ἐγώ καί, ἂν μπορέσω νά μιλήσω, νά τοῦ πῶ ὅτι δέν πρέπει νά πάει τό πρωί στήν ἐκκλησία, γιατί ὑπῆρχε κίνδυνος γιά τή ζωή του. Τηλεφώνησα ἀμέσως, τόν ξύπνησα, εἶπα ὅσα ἔπρεπε. Θύμωσε πολύ:

«Ἐχασες πῶς ὁ ἐπίσκοπος πρέπει νά εἶναι πάντα ἕτοιμος νά γίνῃ... Ἀρκάδι, ἂν χρειαστεῖ;...» - ἔκλεισε τό τηλέφωνο, πῆγε, λειτούργησε, δέν ἔγινε τίποτε, εὐτυχῶς!

Κάτι ὅμως ἔγινε τό ἴδιο ἐκεῖνο πρωί στήν Εὐαγγελίστρια Χανίων. Τά μέλη τοῦ Προεδρείου τοῦ ΚΕΚ εἶχαν προσκληθεῖ στή Θεία Λειτουργία καί τή Δοξολογία γιά τήν ἐθνική ἐπέτειο στόν ἐορτάζοντα ἱερό ναό τῆς Χαλέπας, κοντά στό σπίτι τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν ὁ Μητροπολίτης Ταλλίν καί Ἐσθονίας (νῦν Πατριάρχης Μόσχας) Ἀλέξιος καί ὁ Ἐπίσκοπος Πλοεστίου Ἀντώνιος (Plamadala, Ρουμανία), πού εἶχαν κληθεῖ νά συνιερωργήσουν καί νά χαιρετήσουν.

Γιὰ τόν τελευταῖο δέν ὑπῆρχε πρόβλημα γλωσσικό. Μιλοῦσε Ἀγγλικά. Τήν ὀμιλία του μετέφρασε ἄνετα ὁ τότε Ἀρχιεπισκοπικός (νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης) Εἰρηναῖος. Ὁ Ἀντώνιος εἶπε στήν Κρήτη ὅσα δέν μποροῦσε νά πεῖ τότε στή Ρουμανία χωρίς μεγάλους κινδύνους. Ἀναφέρθηκε κυρίως στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, στή Φιλική Ἑταιρεία, στή συμβολή τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρουμανίας, μέ ἐπίκεντρο τοῦ λόγου του τήν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α - ἄκουσμα διόλου εὐχάριστο στά ὦτα τῶν παρόντων ἀρχόντων τοῦ τόπου, στρατιωτικῶν καί πολιτικῶν, ὅπως ἦταν ἐμφανές.

Πρόβλημα ὑπῆρχε μέ τόν Ἀλέξιο. Θά μποροῦσε νά μιλήσει γερμανιστί, δέν τό ἤθελε ὁμως. Τό βράδυ τῆς προηγουμένης λοιπόν καθήσαμε ἀρκετή ὥρα σέ ἓνα γραφεῖο στήν Ἀκαδημία καί κάναμε... ὀμιλητική ἄσκηση. Μοῦ εἶπε ὅτι θά περιορισθεῖ αὐστηρά στόν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καί κράτησα τά κύρια σημεῖα τῆς ὀμιλίας του. Ὅταν λοιπόν τήν ἐπομένη μίλησε ρωσιστί στό ναό, ἐγώ συνόψισα τά λεχθέντα. Ὡς ἐδῶ καλά. Μάθαμε ὁμως λίγο ἀργότερα πῶς εἶχε προκληθεῖ ἔντονος προβληματισμός στους κύκλους τοῦ Στρατοῦ καί τῆς Χωροφυλακῆς: *Πῶς εἶναι δυνατόν νά ἀγνοοῦσαμε μέχρι σήμερα ὅτι ὁ Διευθυντής τῆς Ἀκαδημίας ὀμιλεῖ καί... κομμουνιστική γλώσσα;!*

Τό ἀπόγευμα τῆς 25ης Μαρτίου τελέσθηκε Δοξολογία στήν Ἱ. Μονή Γωνιάς, χοροστατοῦντος τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Εὐγενίου, ὁ ὁποῖος ἐκήρυξε στή συνέχεια στήν Ἀκαδημία τήν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Προεδρείου ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἀνέγνωσε τό Πατριαρχικό Μήνυμα.²⁵

²⁵ Ὁ μακαριστός Πατριάρχης Δημήτριος ἔγραφε, μεταξύ ἄλλων: «Ἡ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὀρθοδόξῃ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης συγκαλουμένη συνέλευσις τοῦ Προεδρείου τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν Εὐρώπης παρέχει ἡμῖν τήν εὐτυχή εὐκαιρίαν, ὅπως ἀπευθύνωμεν πᾶσι τοῖς ἐντίμοις μέλεσιν αὐτοῦ τὰς Πατριαρχικάς ἡμῶν εὐχάς σὺν τῇ διαβεβαίωσει τῶν ἀφ' ἡμῶν προσευχῶν ὑπὲρ τῆς εὐδωσέως τοῦ ἔργου τοῦ Συμβουλίου εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ.... τὰς καταβαλλομένας διὰ τὴν ἐνότητά των Ἐκκλησιῶν καί τὴν κατὰ Χριστόν εἰρήνην». Ὁ ἀείμνηστος Κρήτης Εὐγένιος ἐκλείσει τὸν χαιρετισμό του μέ τὴ φράση: «Ὡς εὐπαρέστητε ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἀδελφοί. Ὑποδεχόμεθα ὑμᾶς μετ' ἀγάπης ἐν Κυρίῳ καί βαθείας τιμῆς, καί, εὐχαριστοῦντες θερμότατα ὑμῖν ἐπὶ τῇ χαρᾷ καί τῇ τιμῇ τῆς ὑψηλῆς ὑμῶν ἐπισκέψεως, κηρύττομεν τὴν ἔναρξιν τοῦ συνεδρίου ὑμῶν, εὐχόμενοι ἐξ ὅλης ψυχῆς ὑπὲρ εὐδωσέως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ».

Ὁ παριστάμενος Willem A. Visser t Hooft, πρῶτος Γεν. Γραμματέας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (1948-1966), ἐξέφρασε τή βαθύτατη συγκίνηση τῶν μελῶν τοῦ Προεδρείου καί τή δική του γιά τή σύναξη αὐτή ἐπί ἐδάφους τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καί ἄφησε κάποια σαφή πολιτικά ὑπονοούμενα.²⁶

Ἔκθεση πρὸς τόν Πατριάρχη

Λίγες μέρες ἀργότερα ὁ Σεβασμ. Εἰρηναῖος ἀποστέλλει τήν παρακάτω ἔκθεσή του στόν Οἴκουμενικό Πατριάρχη Δημήτριον (ἀδημοσίευτη ἀκόμη, ὅσο γνωρίζουμε):

Ἐν Βόννη τῇ 28ῃ Μαρτίου 1974

Πρὸς

τὴν Α.Θ.Π. Τόν Οἴκουμενικόν Πατριάρχη

κ.κ. Δημήτριον

RUM PATRIKIANESI

FENER - ISTANBUL

Παναγιώτατε.

Μέ πολὺν ψυχικόν πόνον ἀλλὰ καί βαθύτατον σεβασμὸν ἀπευθύνομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν ἡμῶν, ἐν σχέσει μέ τό προκείμενον θέμα τῆς ἀπό ῥαδιοφώνου ὁμιλίας ἡμῶν κατὰ τὴν 23 λήγοντος, τῆς ὁποίας τό κείμενον ἐσωκλείομεν ὅπως ἀκριβῶς ἐλέχθη.

Ἐπειδὴ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Γερμανίας εἶναι διάσπαρτος εἰς ὅλην τὴν μεγάλην αὐτὴν χώραν καί εἶναι δύσκολος ἡ ἐπαφή Ποιμενάρχου καί Ποιμνίου, παραλλήλως πρὸς τὰς συχνὰς ἐπισκέψεις καί τό Περιοδικὸν «Ὁρθόδοξος Μετανάστης», χρησιμοποιοῦμεν ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων 1972 καί τὴν Ἑλληνικὴν ἐκπομπὴν τοῦ Ῥαδιοφώνου Βαυαρίας διὰ μίαν

²⁶ Χανιώτικα Νέα 20-3-1974 καί 27-3-1974, Πατρίς 27-3-1974/1, Μεσόγειος 27-3-1974/7, Ἐθνικὴ Φωνὴ 27-3-1974.

ὀμιλίαν Χριστιανικῆς Κατηχήσεως, 7-8 λεπτῶν καθ' ἐκάστην Ἑσπέραν Σαββάτου.

Ἐγνωρίζομεν ὅτι ἀπό τῆς Πολιτικῆς ἀλλαγῆς ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν κατά τό 1967 τό ῥαδιόφωνον τοῦτο θεωρεῖται ὄχι «Κυβερνητικόν» καί ἐξηγήσαμεν δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν πρὸς τό ἐν λόγῳ Ἴδρυμα μίαν ἰδιαιτέραν Ἐκπομπήν, καθαρῶς Ἐκκλησιαστικὴν, τὴν ὁποίαν ὁμως δέν κατωρθώσαμεν νά ἔχωμεν.

Ὅπωςδῆποτε ἡ Ἐκπομπή αὐτὴ θεωρεῖται ἡ ἐπίσημος ἐκπομπή διὰ τόν Ἑλληνισμόν τῆς Γερμανίας καί ὄλαι αἱ εἰδήσεις (Πολιτικάι, Ἐκκλησιαστικάι, Ἐργατικάι κ.λπ.) δι' αὐτῆς μεταδίδονται.

Ἀπό τὴν ἰδίαν δέ ἐκπομπὴν μετεδόθη καί τό μήνυμα τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος κατά τό Πάσχα τοῦ 1973.

Διὰ τῶν Θρησκευτικῶν αὐτῶν ὀμιλιῶν κατωρθώσαμεν νά ἔλθωμεν εἰς ἐπαφήν μέ τό ἐν Γερμανίᾳ διάσπαρτον καί ποικίλον Ποίμνιον ἡμῶν, τό ὁποῖον ἤκουσε τὴν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας, πλημμυρίζει τούς Ναοὺς μας κατά τὰς θείας λειτουργίας καί εἶναι συγκινητικόν νά ἀκούη κανεὶς ὅτι οἱ ἐργάται μας παίρνουν τὰ ῥαδιόφωνα τῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια ὅπου ἐργάζονται διὰ νά μὴ χάσουν τό κήρυγμα αὐτό.

Ἐσωκλείομεν μερικάς ἀπό τὰς ἑκατοντάδας ἐπιστολῶν, ἀκροατῶν τῶν ὀμιλιῶν αὐτῶν.

Βεβαίως ἡ ὀμιλία ἡμῶν τῆς 23ης λήγοντος καί ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἑθνικῆς Ἑορτῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡμῶν Ἔθνους εἶναι μία «περιστατική» ὀμιλία καί ἔχει ἓνα ἰδιαίτερον περιεχόμενον μέ τό ὁποῖον σκοπὸν εἶχομεν:

α) Νά δώσωμεν μίαν ἀπάντησιν εἰς τόν Πόνον καί τὰς διαμαρτυρίας χιλιάδων τέκνων τῆς Ἑλληνορθοδόξου Μητροπόλεως Γερμανίας, τὰ ὁποῖα ὑποφέρουν ἀπό τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Πατρίδος ἡμῶν καί στρέφονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοι μέ ἐλπίδας καί ἐκκλήσεις καί ἄλλοι μέ ἀπογοήτευσιν καί χλευασμόν.

β) Νά δώσωμεν μίαν ἀπάντησιν καί νά συγκρατήσωμεν τὰς χιλιάδας τῶν τέκνων τῆς Ἑλληνορθοδόξου Μητροπόλεως ἡμῶν, τὰ ὁποῖα, ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν παροῦσαν Πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Πατρίδος ἡμῶν, καταφεύγουν εἰς ἀκρότητας καί χάνονται ἐθνικῶς καί Ἐκκλη-

σιαστικῶς μέσα εἰς τὰ παντοῖα Ἐπαναστατικά καί ἀθεϊστικά ρεύματα τῆς χώρας ὅπου ζῶμεν. Διότι δέον νά ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Γερμανία ὑπάρχουσιν ἐκπρόσωποι καί ὁπαδοί ὄχι μόνον ὄλων τῶν νομίμων πολιτικῶν ἀποχρώσεων τῆς χώρας ἡμῶν, ἀλλά καί τῶν ἄλλων, τῶν «παρὰ νόμων», καί ὅλοι ζητοῦν ἀπό τήν Ἐκκλησίαν μίαν φωνήν ἀληθείας.

Τεκμήρια τῶν καταστάσεων καί τῆς νοοτροπίας τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἐσωκλείομεν ὡσαύτως εἰς δύο ἔντυπα κείμενα.

γ) Δέν ἀρνούμεθα βεβαίως ὅτι εἰς τήν ὀμιλίαν αὐτήν ἐκφράζεται ὡσαύτως καί ὁ Πόνος καί ἡ ἀνησυχία τῆς Ἀρχιερατικῆς καί Ἑλληνικῆς ἡμῶν συνειδήσεως. Ὡς ταπεινός δοῦλος τοῦ Κυρίου, αἰσθανόμεθα τήν εὐθύνην νά λέγωμεν τήν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς τόν Κόσμον, ὅπως τήν εἶπον οἱ Προφῆται, οἱ Μάρτυρες καί οἱ Ὁμολογηταί του. Καί ὡς Ἕλληνας ἐπίσης αἰσθανόμεθα ὅτι ἔχομεν χρέος νά βοηθήσωμεν τό Ἔθνος ἡμῶν νά εὕρῃ τήν ὀμόνοιαν καί τήν ἐνότητά του. Διά τοῦτο καί εἰς τήν ὀμιλίαν αὐτήν δέν ὀμιλοῦμεν διά πρόσωπα καί παρατάξεις. Ὁμιλοῦμεν γενικῶς διά λάθη τὰ ὅποια διαπράττομεν ὅλοι ἢ περίπου ὅλοι καί πρέπει πάλιν νά τὰ διορθώσωμεν ὅλοι.

Ἔχομεν ὅθεν τήν ταπεινήν γνώμην ὅτι ἕνας εἰλικρινῆς καί ἀντικειμενικός ἀκροατής τοῦ κειμένου τούτου θά τό εὕρῃ ἐθνικόν καί ὄχι «ἀντεθνικόν», ὡς ἐπιχειρεῖται νά χαρακτηρισθῇ ἀπό τινος.

Πρός πληρεστέραν ὁμως κατανόησιν τοῦ κειμένου τούτου, παραθέτομεν καί τὰ ἐπόμενα ἐμπιστευτικά στοιχεῖα.

α) Ὅτε κατά Φεβρουάριον 1972 τῇ ἐντολῇ τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας ἐτοποιητήθημεν ὡς Ποιμενάρχης τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Γερμανίας καί κατά τήν β' λειτουργίαν ἡμῶν εἰς Ἑνορίαν αὐτῆς, ἐπληροφορήθημεν παρά τοῦ οἰκείου ἐφημερίου ὅτι λίαν πρωί τῆς Κυριακῆς ἐκείνης ἔλαβεν τηλεφώνημα παρά προσώπου τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς Πρεσβείας μέ τήν ἐντολήν:

Νά παρακολουθήσῃς τόν Δεσπότην σου τί θά πῇ καί ποῦ θά πάῃ ὅλην τήν ἡμέρα καί τό βράδυ νά μοῦ ἀναφέρῃς σχετικῶς.

β) Ὅτε τόν Μάιον τοῦ 1972 ἐπεστρέψαμεν κατάκοπος ἀπό τό πρῶτον ἐπίσημον Συνέδριον του Ἱεροῦ Κλήρου τῆς Ἐπαρχίας ἡμῶν,

εὔρομεν ἀνώνυμον ὕβριστικὴν καὶ ἀπειλητικὴν ἐπιστολήν, ἴσως διότι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου ὠμιλήσαμεν πρὸς τοὺς Ἱερεῖς νά ἴστανται ὑπεράνω Πολιτικῶν παρατάξεων καὶ κάποιος ἐξ αὐτῶν ἔσπευσε, καθ' ἃ εἶχε ἐντολήν, νά ἀναφέρῃ τὰ λεχθέντα.

γ) Πολλάκις ἀνεφέρθη ἡμῖν παρὰ Ἱερέων τῆς Μητροπόλεως ὅτι οἱ πιστοί, εἰδοποιοῦμενοι νά προσέλθωσιν εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐνορίας των, ἐρωτοῦν συνήθως καὶ τό τοπικόν Προξενεῖον ἄν πρέπει νά πᾶνε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ἔνιοι τῶν Διδασκάλων τῶν ἐνταῦθα Ἑλληνικῶν Σχολείων τηροῦν ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντι τῆς Κατηχητικῆς ἡμῶν προσπαθείας.

δ) Ὅτε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1972 ὠμιλήσαμεν διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ Ῥαδιοφώνου, ἐδέχθημεν ἐπισκέψεις καὶ συστάσεις παρὰ ὑπευθύνων προσώπων τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς Πρεσβείας νά μὴν συνεχίσωμεν τὰς θρησκευτικὰς ὁμιλίαις. Ἐπειδὴ δέ δέν ἐπειθαρχήσαμεν, ἐλάβομεν κατόπιν σωρείαν ἀπειλητικῶν καὶ ὕβριστικῶν ἐπιστολῶν (ὅτι θά σέ δειρωμε, θά σέ σκοτώσωμε), εἰς μίαν δέ Ἐνορίαν ξέσχισαν τὴν φωτογραφίαν ἡμῶν ἀπὸ τό Ἡμερολόγιον τοῦ 1973 καὶ τὴν τοιχοκόλλησαν εἰς τὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ μέ τὰς φράσεις «Κρυπτοκουκουέ» καὶ «Κόκκινη Ἀρκούδα».

Ὡς ἐπιχειρήμα ἀπαγορεύσεως τῶν ὁμιλιῶν ἡμῶν προβάλλεται τό γεγονός ὅτι τό Ῥαδιόφωνον τῆς Βαυαρίας εἶναι «Πολιτικόν». Οἱ βαθύτεροι λόγοι ὅμως τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτῆς εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν πρέπει νά δραστηριοποιηθῆται καὶ νά ἀποκτᾷ δύναμιν, ἀλλὰ πρέπει νά χάνῃ τὴν ὑπόστασίν της καὶ νά ὑπηρετῇ ἄλλοτριούς σκοπούς.

ε) Ἀπὸ μίαν τοιαύτην ὅμως στάσιν ἐναντι ἐνός Ἐπισκόπου δύναται κανεῖς νά συμπεράνῃ ὅποια τρομοκρατία ἀσκεῖται εἰς βάρος ἄλλων ἀσθενεστέρων καὶ ἐλαχίστων τέκνων τοῦ ἐν Γερμανίᾳ Ἑλληνισμοῦ (παρὰ τὰς γενομένας πολλάκις συστάσεις καὶ ὑποδείξεις ἐκ μέρους τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν τῆς χώρας ἡμῶν, ὅπως ἀποφεύγωνται μέτρα βίας καὶ ἐκφοβισμοῦ), πολλά τῶν ὁποίων μετὰ θρήνων καὶ ἀπελπισίας διηγοῦνται ἐνώπιον ἡμῶν τὰς ταλαιπωρίας καὶ τοὺς φόβους των καὶ κατὰ χιλιάδας προτιμοῦν νά περάσουν τὰς διακοπὰς των εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ οὐχί εἰς τὴν πεφιλημένην Πατρίδα ἡμῶν Ἑλλάδα.

Παναγιώτατε.

Λυπούμεθα βαθέως διότι τό θέμα τῆς ὁμιλίας ἡμῶν παρέχει πράγματα ἀναιτίως, κατά τήν γνώμην ἡμῶν καί πολλῶν ἄλλων, πρὸς τήν Μητέρα Ἐκκλησίαν, τήν ὁποίαν μεγάλως εὐλαβούμεθα καί πρὸς τήν ὁποίαν πειθαρχοῦμεν ἀπολύτως.

Δέν δυνάμεθα ὅμως νά ἀποσιωπήσωμεν τό μαρτύριον τῆς Ἀρχιερατικῆς ἡμῶν συνειδήσεως καί δέν δυνάμεθα ἐπίσης νά κωφεύσωμεν εἰς τόν πόνον τῶν τέκνων τοῦ Ποιμνίου ἡμῶν, δι' ὃ καί αἰτούμεθα εὐλαβῶς ὅπως τύχωμεν τῆς κατανοήσεως τῆς Ὑμετέρας Σεπτῆς Παναγιότητος, ἥς τήν δεξιάν κατασπαζόμεθα καί διατελοῦμεν, ἐλάχιστος καί ἀγαπητός Ἀδελφός

τ.σ. Ὁ Γερμανίας Εἰρηναῖος

Τήν ἴδια μέρα (28 Μαρτίου 1974), χωρίς ὅμως συνεννόηση μέ τόν Σεβασμ. Εἰρηναῖον, διαισθανόμενος τήν κρισιμότητα τῶν στιγμῶν, ἔστειλα τήν ἀκόλουθη ἐπιστολή στόν τότε Μητροπολίτη Φιλαδελφείας καί Διευθυντή τοῦ Πατριαρχικοῦ Γραφείου Βαρθολομαῖον (νῦν Παναγιώτατον Οἰκουμενικόν Πατριάρχη):

«Οἱ μέρες εἶναι μεγάλες καί κρίσιμες. Λίγες στιγμές πρὶν φύγω γιά τό ἔξωτερικό, αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκη νά γράψω, ἐν σπουδῇ, δύο λόγια. Ἄν τό κρίνετε σκόπιμον, καταστήσατε, παρακαλῶ, ἐνήμερον καί τόν Παναγιώτατον καί τόν Ἅγιον Χαλκηδόνας.

Ἔλαβα τό κείμενο τῆς ὁμιλίας τοῦ Γερμανίας. Ἔχετε, κατ' ἀρχήν, δίκαιον, ταπεινῶς πιστεύω, ὅμως, ὅτι χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Τό Ἑλληνικόν Ἔθνος διέρχεται κρισίμους στιγμάς. Τά μηνύματα τοῦ Πατριαρχείου ὑπῆρξαν πάντοτε μεγάλα καί προφητικά. Τό κείμενο τοῦ Δεσπότη δημιουργεῖ ὄντως ἓνα μεγάλο πρόβλημα. Ὁ ἴδιος θά κατανοήσῃ ἄν τό Πατριαρχεῖον ἦτο ἠναγκασμένον νά τόν καταδικάσῃ. Τό περιεχόμενον ὅμως ἀνταποκρίνεται εἰς τά αἰσθήματα καί τίς προσδοκίες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καί ὁ λαός αὐτός δέν πρέπει ἐπ' οὐδενί νά ἀπογοητευθῇ διά μιᾶς πράξεως τοῦ Πατριαρχείου ἀντιθέτου πρὸς τά αἰσθήματά του. Ἀντιλαμβάνομαι τό τραγικό δίλημμά σας καί θά ηὐχό-

μην νά εἶχαν ἀποφρευθῆ. Τώρα ὁμως νομίζω πώς τό Πατριαρχεῖον πρέπει νά ἀποβλέψη εἰς τό μέλλον, φέροντας ἥρωικά τόν σταυρό τοῦ παρόντος. Ἔχω λόγους νά πιστεύω ὅτι ὁ Παγκόσμιος Χριστιανισμός θά σταθῆ ἀλληλέγγυος πρός τόν Εἰρηναῖον, ἄν χρειασθῆ. Ἀπαιτεῖται μεγίστη προσοχή.»

Ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία καί φιλόστοργος Μητέρα, πού ἐπί αἰῶνες πολλούς βιώνει σχεδόν καθημερινά ἐντάσεις καί κρίσεις, γνωρίζει μέν νά ἀποκαθιστᾶ τήν κανονική ἐκκλησιαστική τάξη ὅταν καί ὅπου χρειάζεται, γνωρίζει ὁμως ἐπίσης καί ἔχει τό σθένος νά ἀντιστέκεται στούς πειρασμούς καί δέν ἐγκαταλείπει ὑπό ἔξωθεν πιέσεις τούς συνεργούς της στόν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου. Ἄντεξε καί στή δύσκολη αὐτή περίπτωση, κατενόησε καί στήριξε τόν Ἐπίσκοπό της, ἀντιπαρερχόμενη τό πρόσκαιρο καί προσβλέποντας στό γενικότερο συμφέρον τοῦ λαοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μέ τό μαρτύριον τῆς συνειδήσεως αὐτῆς.

Βιβλιογραφία

Βλησιδης (1997), «Χανιά 21 του Απρίλη 1967 - Χρονικό», *ΕΛΛΩΤΙΑ* 6 (1997).

Ἀποστολάκης Σταμάτης (1968), «Ἡ νέα Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης. Ἰσχυρά βιώματα», *ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ* 187 (Οκτ. 1968).

Γεωργακάκης Πολύευκτος-Σταῦρος (2007), *Ἡ Παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στόν Ἑλληνισμό τῆς Διασποράς*, Χάγκεν 2007.

Γκρουμούτης Νικόλαος (1976), «ΠΟΡΙΣΜΑ ἐνόρκου διοικητικῆς ἀνακρίσεως...εἰς βάρος τοῦ...Γρηγορίου Εὐθυμίου...», Θεσσαλονίκη 1976.

Κιτρομηλίδης Π. (2008), «Οι παραινέσεις προς την εξουσία στην Ορθόδοξη παράδοση», *ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑΛΛΑΓΗΣ, Ενημερωτικό Δελτίο της ΟΑΚ* 88 (2008), σελ. 984-987.

Μητροπολίτου Κισάμου-Σελίνου Εἰρηναίου (1969), «Ὁραματισμοί τῆς Κρήτης», *Κρητική Ἐπιθεώρησης*, Ρέθυμνο, 5-2-1969.

Μητροπολίτου Γερμανίας Είρηναίου Γαλανάκη (1975), *Στρατευομένη Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1975.

Metropolit Irineos von Kissamos und Selinon (1992), «Erinnerungen an Deutschland», in: Anastasios Kallis (Hr), *Dienst am Volk Gottes*, ΤΥΡΟΣ - Verlag. Hertzen, 1992.

Παπαδερός Ἄ. (1971), *ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΕΥΘΥΝΗΣ*, Ι, Α', 1968-1970, Ἐκδόσεις Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, 1971.

Παττακός Στυλιανός Γεωργίου (1993), *21^η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967. ΔΙΑΤΙ; ΠΟΙΟΙ; ΠΩΣ;*, Ἐκδόσεις ΒΙΟΒΙΒΛ, Ἀθήναι 1993.

Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (2007), *Ὁ Ἡγεμών*, Μετάφραση - Σχόλια Ἰωάννης Πλεξίδας, Ἀθήνα 2007.